CONCLUZIILE AVOCATULUI GENERAL
VERICA TRSTENJAK
prezentate la 15 mai 2008 [1]

Cuprins

I — Introducere . . . . . I - 1850

II — Cadrul juridic . . . . . I - 1851

A — Regulamentul nr. 17 . . . . . I - 1851

B — Liniile directoare . . . . . I - 1852

III — Situația de fapt . . . . . I - 1854

IV — Procedura în fața Tribunalului de Primă Instanță și hotărârea atacată . . . . . I - 1858

V — Procedura în fața Curții . . . . . I - 1859

VI — Cu privire la recurs . . . . . I - 1860

A — Nerespectarea unui criteriu pretins obligatoriu de calcul al amenzilor, și anume criteriul „necesității" în cazul majorării nivelului amenzii și nemotivarea în această privință (primul și al doilea motiv) . . . . . I - 1861

1. Observații introductive . . . . . I - 1862

2. Obligația de a motiva necesitatea majorării nivelului amenzilor . . . . . I - 1864

a) Argumentele părților . . . . . I - 1864

b) Apreciere juridică . . . . . I - 1866

B — Neluarea în considerare a cifrei de afaceri de la nivelul SEE ca element de calcul al amenzilor (al treilea motiv) . . . . . I - 1872

1. Observații introductive . . . . . I - 1872

2. Argumentele părților . . . . . I - 1873

1 — Limba originală: germana.

3. Hotărârea atacată și apreciere juridică . . . . . I - 1874

C — Încălcarea principiului egalității de tratament în cadrul calculului amenzii (al patrulea motiv) . . . . . I - 1877

1. Argumentele părților . . . . . I - 1877

2. Apreciere juridică . . . . . I - 1878

D — Eroare de drept în privința stabilirii efectelor înțelegerii asupra pieței (al cincilea, al șaselea și al șaptelea motiv) . . . . . I - 1881

1. Observații introductive . . . . . I - 1881

2. Argumentele părților . . . . . I - 1882

3. Hotărârea atacată . . . . . I - 1883

4. Apreciere juridică . . . . . I - 1884

E — Eroare de drept în stabilirea datei la care a încetat înțelegerea (al optulea, al nouălea, al zecelea și al unsprezecelea motiv) . . . . . I - 1888

1. Observații introductive . . . . . I - 1888

2. Încălcarea articolului 81 CE printr-o aplicare incorectă a normelor privind renunțarea la participarea la o înțelegere . . . . . I - 1891

a) Argumentele părților . . . . . I - 1891

b) Hotărârea atacată și apreciere juridică . . . . . I - 1892

3. Încălcarea articolului 81 CE în ceea ce privește reuniunea de la Anaheim I - 1894

a) Argumentele părților . . . . . I - 1894

b) Hotărârea atacată și apreciere juridică . . . . . I - 1895

4. Denaturarea probelor referitoare la momentul la care a încetat înțelegerea sau la momentul la care ADM s-a îndepărtat de aceasta . . . . . I - 1898

a) Aprecierea documentelor furnizate de alți participanți la înțelegere . . I - 1899

i) Argumentele părților . . . . . I - 1899

ii) Hotărârea atacată și apreciere juridică . . . . . I - 1899

b) Nota atribuită Roquette . . . . . I - 1901

i) Argumentele părților . . . . . I - 1901

ii) Apreciere juridică . . . . . I - 1901

F — Eroare de drept în analiza circumstanței atenuante întemeiate pe încetarea încălcării – nerespectarea principiului potrivit căruia normele autoimpuse trebuie respectate (al doisprezecelea motiv, invocat în subsidiar) . . . . . I - 1902

1. Argumentele părților . . . . . I - 1902

2. Hotărârea atacată și apreciere juridică . . . . . I - 1903

VII — Cu privire la cheltuielile de judecată . . . . . I - 1906

VIII — Concluzie . . . . . I - 1907

I — Introducere

1. Prezenta cauză are ca obiect un recurs formulat de societatea Archer Daniels Midland Company (denumită în continuare „ADM" sau „recurenta") împotriva Hotărârii pronunțate de Tribunalul de Primă Instanță al Comunităților Europene la 27 septembrie 2006 în cauza Archer Daniels Midland/Comisia (T-329/01, Rec., p. II-3255, denumită în continuare „hotărârea atacată"). În această hotărâre, Tribunalul a respins acțiunea formulată de ADM pentru a obține, în principal, anularea a două articole din Decizia C (2001) 2931 final a Comisiei din 2 octombrie 2001 privind o procedură în temeiul articolului 81 CE și al articolului 53 din Acordul privind SEE (Cazul COMP/E-1/36.756 – Gluconat de sodiu).

2. Cauza privește consecințele participării ADM, în cursul primei jumătăți a anilor 1990, la o înțelegere privind piața gluconatului de sodiu, în special sub forma unui cartel al prețurilor, participare necontestată pe fond. Prezenta cauză conține anumite paralele cu cauza C-397/03 P, Archer Daniels Midland și Archer Daniels Midland Ingredients/Comisia, care privea o înțelegere privind piața aminoacizilor, în special lizina, înțelegere care a avut loc de asemenea în prima jumătate a anilor 1990 [2].

3. Motivele invocate de ADM în fața Tribunalului, care privesc, toate, cuantumul amenzii care i-a fost aplicată acesteia, sunt întemeiate, în primul rând, pe posibilitatea de

2 — Hotărârea din 18 mai 2006 (C-397/03 P, Rec., p. I-4429).

a aplica în prezenta cauză Liniile directoare pentru calculul amenzilor publicate de Comisie în 1998 [3] (denumite în continuare „Liniile directoare din 1998"). Acestea sunt întemeiate, în al doilea rând, pe gravitatea încălcării, în al treilea rând, pe durata acesteia, în al patrulea rând, pe prezența circumstanțelor atenuante, în al cincilea rând, pe cooperarea ADM în cadrul procedurii administrative și, în al șaselea rând, pe protecția dreptului la apărare.

4. Prin recursul formulat, ADM solicită Curții anularea în parte a hotărârii atacate și anularea sau reducerea considerabilă a amenzii aplicate prin decizia în litigiu.

5. Elementul esențial al obiecțiilor îl constituie încă o dată Liniile directoare din 1998 [4], cu toate că acestea nu sunt contestate în mod direct și formal ca atare [5].

3 — Liniile directoare privind metoda de stabilire a amenzilor aplicate în temeiul articolului 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17 și al articolului 65 alineatul (5) din Tratatul CECO (JO 1998, C 9, p. 3, Ediție specială, 08/vol. 3, p. 69).

4 — Liniile directoare din 1998 și aplicarea acestora au făcut deja obiectul jurisprudenței Tribunalului și a Curții în mai multe rânduri. Curtea a risipit îndoielile legate de legalitatea acestor linii directoare și de aplicarea acestora situațiilor anterioare în mai multe hotărâri: a se vedea printre altele Hotărârea din 28 iunie 2005, Dansk Rørindustri și alții/Comisia (C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P-C-208/02 P și C-213/02 P, Rec., p. I-5425), Hotărârea Archer Daniels Midland și Archer Daniels Midland Ingredients/Comisia (citată la nota de subsol 2) și Hotărârea din 8 februarie 2007, Groupe Danone/Comisia (C-3/06 P, Rep., p. I-1331).

5 — În recursul formulat, însăși ADM califică decizia în litigiu drept „culmea excesului" (înțelegând prin aceasta aplicarea Liniilor directoare din 1998 în vederea calculării amenzilor).

II — Cadrul juridic

6. Articolul 81 CE interzice „[…] orice acorduri între întreprinderi, orice decizii ale asocierilor de întreprinderi și orice practici concertate care pot afecta comerțul dintre statele membre și care au ca obiect sau efect împiedicarea, restrângerea sau denaturarea concurenței în cadrul pieței comune […]".

A — *Regulamentul nr. 17*

7. Articolul 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17 al Consiliului din 6 februarie 1962, primul regulament de punere în aplicare a articolelor [81] și [82] din tratat (denumit în continuare „Regulamentul nr. 17") [6], articol intitulat „Amenzi", prevede:

„Comisia poate, în temeiul unei decizii, să aplice întreprinderilor și asocierilor de întreprinderi amenzi de cel puțin o mie de unități de cont și de cel mult un milion de unități de cont, această din urmă sumă putând ajunge până la 10 % din cifra de afaceri realizată în cursul exercițiului financiar precedent de fiecare dintre întreprinderile care au parti-

6 — JO 1962, 13, p. 204, Ediție specială, 08/vol. 1, p. 3, astfel cum a fost modificat ultima dată prin Regulamentul (CE) nr. 1216/1999 al Consiliului din 10 iunie 1999 (JO L 148, p. 5).

cipat la încălcare, atunci când, cu intenție sau din neglijență:

(a) acestea încalcă prevederile articolului [81] alineatul (1) [CE] sau ale articolului [82] din tratat,

[…]

Pentru a stabili cuantumul amenzii, trebuie luată în considerare, pe lângă gravitatea încălcării, durata acesteia." [traducere neoficială]

8. Regulamentul nr. 17 a fost înlocuit între timp cu Regulamentul (CE) nr. 1/2003 al Consiliului din 16 decembrie 2002 privind punerea în aplicare a normelor de concurență prevăzute la articolele 81 și 82 din tratat [7], care, în conformitate cu articolul 45 din acesta, a intrat în vigoare la 1 mai 2004.

B — *Liniile directoare*

9. Introducerea la Liniile directoare din 1998 [8] este redactată după cum urmează:

„Principiile prezentate în prezentele linii directoare ar trebui să asigure transparența și imparțialitatea deciziilor Comisiei, atât pentru întreprinderi, cât și pentru Curtea de Justiție, menținând totodată marja discreționară acordată Comisiei, în temeiul legislației relevante, în stabilirea amenzilor în limita a 10 % din cifra de afaceri totală a întreprinderilor. Cu toate acestea, această marjă trebuie să urmeze o politică coerentă și nediscriminatorie, în concordanță cu obiectivele urmărite în sancționarea încălcărilor regulilor de concurență."

10. Se explică în continuare că noua metodă de determinare a cuantumului amenzilor va respecta o formulă care pornește de la un cuantum de bază care poate fi majorat pentru a ține seama de circumstanțele agravante sau diminuat pentru a ține seama de circumstanțele atenuante. Formula de determinare a cuantumului amenzilor care urmează cuprinde mai multe etape:

7 — JO 2003, L 1, p. 1, Ediție specială, 08/vol. 1, p. 167.

8 — A se vedea mai sus punctul 3 din titlul Introducere.

11. Comisia determină mai întâi, în conformitate cu punctul 1 din Liniile directoare din 1998, cuantumul de bază al amenzii „în funcție de gravitatea și durata încălcării". În ceea ce privește primul dintre cele două aspecte, încălcările sunt împărțite în trei categorii, „minore", „grave" și „foarte grave", în funcție de natura acestora, de impactul lor real asupra pieței, atunci când acesta poate fi măsurat, și de mărimea pieței geografice relevante (punctul 1 secțiunea A din Liniile directoare din 1998). Criteriile de clasificare sunt enumerate pentru fiecare dintre aceste trei categorii. În ceea ce privește durata încălcării, punctul 1 secțiunea B din Liniile directoare stabilește o distincție între încălcările de scurtă durată (în general, mai mici de un an), încălcările de durată medie (în general, de la unu la cinci ani) și încălcările de lungă durată (în general, peste cinci ani).

12. După determinarea cuantumului de bază al amenzii, Liniile directoare din 1998 prevăd, la punctele 2 și 3, că este necesar să se verifice dacă acest cuantum trebuie să crească [9] în cazul în care există circumstanțe agravante sau dacă trebuie redus în cazul în care există circumstanțe atenuante. Printre acestea din urmă, textul menționează „încetarea încălcării de îndată ce intervine Comisia (în special atunci când desfășoară verificări)" [10]. În cursul etapei următoare (punctul 4 din Liniile directoare din 1998), trebuie aplicată Comunicarea din 18 iulie 1996 privind neaplicarea sau reducerea cuantumului amenzilor [11].

13. Punctul 5 litera (a) din Liniile directoare din 1998 prevede printre altele:

„Este clar că acest cuantum final calculat în conformitate cu această metodă (cuantumul de bază crescut sau redus procentual) nu poate, în niciun caz, să depășească 10 % din cifra de afaceri mondială a întreprinderilor, potrivit articolului 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17. […]"

14. Liniile directoare din 1998 au fost înlocuite cu o nouă versiune în 2006 [12] (denumită în continuare „Orientările din 2006"). Aceste orientări se aplică acelor cauze pentru care a

9 — În conformitate cu punctul 2 din Liniile directoare din 1998, cuantumul de bază trebuie majorat în cazul în care există circumstanțe agravante. Poate fi vorba, printre altele, despre rolul contravenientului de conducător sau de instigator al încălcării.

10 — Printre celelalte circumstanțe atenuante prevăzute la punctul 3 din Liniile directoare din 1998 se găsește, de exemplu, rolul exclusiv pasiv sau imitativ al contravenientului în comiterea încălcării.

11 — JO 1996, C 207, p. 4. Această comunicare cuprinde condițiile în care întreprinderile care cooperează cu Comisia în cursul anchetei privind o înțelegere vor putea fi scutite de amendă sau vor putea beneficia de o reducere a amenzii pe care ar fi trebuit să o plătească (așa-numita regulă „a martorului-cheie"). Această comunicare a fost abrogată prin Comunicarea Comisiei privind imunitatea la amenzi și reducerea cuantumului amenzilor în cauzele referitoare la înțelegeri (JO 2002, C 45, p. 3).

12 — Orientări privind calcularea amenzilor aplicate în temeiul articolului 23 alineatul (2) litera (a) din Regulamentul (CE) nr. 1/2003 (JO 2006, C 210, p. 2, Ediție specială, 08/vol. 4, p. 264).

fost notificată o comunicare privind obiecțiunile după data publicării lor în Jurnalul Oficial (1 septembrie 2006) [13].

III — Situația de fapt

15. Din hotărârea atacată reiese următoarea situație de fapt.

16. Societatea ADM este societatea-mamă a unui grup de întreprinderi care își desfășoară activitatea în sectorul prelucrării cerealelor și a semințelor oleaginoase. Aceasta a intrat pe piața gluconatului de sodiu în 1990.

17. Gluconatul de sodiu face parte dintre agenții chelatori, produse care inactivează ionii de metal în procese industriale. Aceste procese cuprind printre altele curățarea industrială (curățarea sticlelor sau a ustensilelor), tratarea suprafețelor (tratare antirugină, degresare, decaparea aluminiului) și tratarea apei. Astfel, agenții chelatori sunt utilizați în industria alimentară, în industria cosmetică, în industria farmaceutică, în industria hârtiei și în alte industrii. Gluconatul de sodiu este vândut în lumea întreagă, iar întreprinderile concurente sunt prezente pe piețele mondiale.

18. În 1995, cifra de afaceri totală a gluconatului de sodiu s-a ridicat la aproximativ 58,7 milioane de euro la nivel mondial și la aproximativ 19,6 milioane de euro în Spațiul Economic European (SEE). La momentul faptelor, cvasitotalitatea producției mondiale de gluconat de sodiu se afla în mâinile a cinci întreprinderi, și anume, în primul rând, Fujisawa Pharmaceutical Co. Ltd (denumită în continuare „Fujisawa”), în al doilea rând, Jungbunzlauer AG (denumită în continuare „Jungbunzlauer”), în al treilea rând, Roquette Frères SA (denumită în continuare „Roquette”), în al patrulea rând, Glucona vof (denumită în continuare „Glucona”), o întreprindere controlată în comun, până în decembrie 1995, de Akzo Chemie BV, filială deținută 100 % de Akzo Nobel NV (denumită în continuare „Akzo”) și de Coöperatieve Verkoop- en Productievereniging van Aardappelmeel en Derivaten Avebe BA (denumită în continuare „Avebe”), și, în al cincilea rând, ADM.

19. În martie 1997, Ministerul Justiției american a informat Comisia că, în urma unei investigații desfășurate pe piețele lizinei și acidului citric, a fost deschisă o anchetă și în ceea ce privește piața gluconatului de sodiu. În octombrie și în decembrie 1997, precum și în februarie 1998, Comisia a fost informată că Akzo, Avebe, Glucona, Roquette și Fujisawa recunoscuseră că au participat la o înțelegere în cadrul căreia au fixat prețurile gluconatului de sodiu și au repartizat volumele de vânzări ale acestui produs în Statele Unite și pe alte piețe. În urma unor acorduri încheiate cu Ministerul Justiției american, acestor între-

13 — Punctul 38 din Orientările din 2006.

prinderi, precum și ADM, le-au fost aplicate amenzi de către autoritățile americane. Amenda aplicată ADM pentru participarea sa la înțelegerea de pe piața gluconatului de sodiu a fost inclusă într-o amendă globală de 100 de milioane USD, plătită în cadrul cauzelor privind lizina și acidul citric.

20. La 18 februarie 1998, Comisia a solicitat informații principalilor producători, importatori, exportatori și cumpărători de gluconat de sodiu din Europa, însă ADM nu se afla printre destinatarii acestei solicitări. În urma acestei cereri, Fujisawa a contactat Comisia oferindu-se să coopereze și i-a transmis acesteia, la 12 mai 1998, o declarație scrisă și un dosar conținând un rezumat al istoricului înțelegerii și o serie de documente. În septembrie 1998, Comisia a efectuat verificări, în conformitate cu articolul 14 alineatul (3) din Regulamentul nr. 17, la sediile Avebe, Glucona, Jungbunzlauer și Roquette.

21. La 10 noiembrie 1998, Comisia a adresat o solicitare de informații ADM, care a anunțat-o, la 26 noiembrie 1998, despre intenția sa de a coopera. În cursul reuniunii care a avut loc la 11 decembrie 1998, ADM a transmis o „primă dovadă a cooperării [sale]". O declarație a întreprinderii și documente referitoare la cauză au fost transmise ulterior Comisiei, la 21 ianuarie 1999.

22. La 2 martie 1999, Comisia a adresat Glucona, Roquette și Jungbunzlauer solicitări de informații detaliate. Prin scrisorile din 14, din 19 și din 20 aprilie 1999, aceste întreprinderi au făcut cunoscută intenția lor de a coopera cu Comisia și i-au furnizat acesteia anumite informații cu privire la înțelegere. La 25 octombrie 1999, Comisia a adresat ADM, Fujisawa, Glucona, Roquette și Jungbunzlauer solicitări de informații suplimentare.

23. Având în vedere informațiile care îi fuseseră comunicate, Comisia a adresat, la 17 mai 2000, ADM și celorlalte întreprinderi, o comunicare privind obiecțiunile pentru încălcarea articolului 81 alineatul (1) CE și a articolului 53 alineatul (1) din Acordul privind Spațiul Economic European (denumit în continuare „Acordul SEE"). ADM și toate celelalte întreprinderi în cauză au transmis observații scrise cu privire la obiecțiunile Comisiei. Niciuna dintre aceste părți nu a solicitat să fie ascultată și nici nu a contestat materialitatea faptelor prezentate în comunicarea privind obiecțiunile.

24. După ce a solicitat ADM și celorlalte întreprinderi vizate informații suplimentare, Comisia a adoptat decizia în litigiu la 2 octom-

brie 2001. Dispozitivul acesteia cuprinde printre altele următoarele dispoziții:

„*Articolul 1*

[Akzo], [ADM], [Avebe], [Fujisawa], [Jungbunzlauer] și [Roquette] au încălcat articolul 81 alineatul (1) CE și – începând cu 1 ianuarie 1994 – articolul 53 alineatul (1) din Acordul SEE prin participarea la un acord și/sau la o practică concertată continue în sectorul gluconatului de sodiu.

Încălcarea a durat:

— în cazul [Akzo], al [Avebe], al [Fujisawa] și al [Roquette], din februarie 1987 până în iunie 1995;

— în cazul [Jungbunzlauer], din mai 1988 până în iunie 1995;

— în cazul [ADM], din iunie 1991 până în iunie 1995.

[…]

Articolul 3

Pentru încălcarea prevăzută la articolul 1 se aplică următoarele amenzi:

(a)	[Akzo]	9 milioane de euro
(b)	[ADM]	10,13 milioane de euro
(c)	[Avebe]	3,6 milioane de euro
(d)	[Fujisawa]	3,6 milioane de euro

(e) [Jungbunzlauer] 20,4 milioane de euro

(f) [Roquette] 10,8 milioane de euro

[…]”

25. În scopul stabilirii cuantumului amenzilor, Comisia a aplicat în decizie metodologia prevăzută de Liniile directoare din 1998, precum și Comunicarea privind cooperarea.

26. În primul rând, Comisia a stabilit cuantumul de bază al amenzii în funcție de gravitatea și de durata încălcării.

27. În ceea ce privește gravitatea încălcării, aceasta a considerat, în primul rând, că întreprinderile în cauză au săvârșit o încălcare foarte gravă, având în vedere natura acesteia, impactul său real asupra pieței gluconatului de sodiu în SEE și întinderea pieței geografice relevante.

28. În continuare, Comisia a apreciat că trebuie să se țină seama de capacitatea economică reală a întreprinderilor de a prejudicia concurența și că trebuie să stabilească amenda la un nivel care să îi asigure un efect suficient de descurajator. În consecință, bazându-se pe cifrele de afaceri mondiale realizate de întreprinderile în cauză prin vânzarea de gluconat de sodiu în cursul anului 1995, ultimul an din perioada cât a durat încălcarea, comunicate de întreprinderile în cauză ca urmare a solicitărilor de informații adresate de Comisie și pe baza cărora Comisia a calculat cotele de piață ale fiecăreia, Comisia a clasificat întreprinderile în două categorii. În prima categorie, aceasta a clasificat întreprinderile care dețineau cote mai mari de 20 % din piața mondială a gluconatului de sodiu, și anume Fujisawa (35,54 %), Jungbunzlauer (24,75 %) și Roquette (20,96 %). Pentru aceste întreprinderi, Comisia a stabilit cuantumul de pornire al amenzii la 10 milioane de euro. În a doua categorie, aceasta a clasificat întreprinderile care, potrivit datelor de care dispunea, dețineau cote mai mici de 10 % din piața mondială a gluconatului de sodiu, și anume Glucona (aproximativ 9,5 %) și ADM (9,35 %). Pentru aceste întreprinderi, Comisia a stabilit cuantumul de pornire al amenzii la 5 milioane de euro, și anume, pentru Akzo și Avebe, care dețineau împreună Glucona, la 2,5 milioane de euro fiecare.

29. Pentru a asigura un efect suficient de descurajator al amenzii și pentru a ține seama de faptul că marile întreprinderi dispun de cunoștințe și de infrastructuri juridico-economice care le permit să aprecieze mai bine caracterul ilicit al comportamentului propriu și consecințele acestuia din punctul de vedere al dreptului concurenței, Comisia a recurs la o ajustare a acestor cuantumuri de pornire. În consecință, ținând seama de mărimea și de

resursele globale ale întreprinderilor în cauză, Comisia a aplicat un coeficient multiplicator de 2,5 cuantumurilor de pornire stabilite pentru ADM și pentru Akzo, astfel încât amenzile fiecăreia au fost stabilite la 12,5 milioane de euro pentru ADM și, respectiv, la 6,25 milioane de euro pentru Akzo.

30. Pentru a ține seama de durata încălcării săvârșite de fiecare întreprindere, cuantumul de pornire a fost majorat, în plus, cu 10 % pe an, și anume o majorare de 80 % pentru Fujisawa, Akzo, Avebe și Roquette, de 70 % pentru Jungbunzlauer și de 35 % pentru ADM.

31. Comisia a stabilit astfel cuantumul de bază al amenzii aplicate ADM la 16,88 milioane de euro. În privința Akzo, Avebe, Fujisawa, Jungbunzlauer și Roquette, cuantumul de bază a fost fixat la 11,25, la 4,5, la 18, la 17 și, respectiv, la 18 milioane de euro.

32. În al doilea rând, cuantumul de bază al amenzii aplicate Jungbunzlauer a fost majorat cu 50 %, în temeiul circumstanțelor agravante, pentru motivul că această întreprindere a avut rolul de conducător al înțelegerii.

33. În al treilea rând, Comisia a examinat și a respins argumentele anumitor întreprinderi în sensul acordării unor circumstanțe atenuante.

34. În al patrulea rând, în temeiul titlului B din Comunicarea privind cooperarea, Comisia a acordat Fujisawa o „reducere foarte importantă”, și anume 80 % din cuantumul amenzii care i-ar fi fost aplicată în lipsa cooperării. În plus, Comisia a apreciat că ADM nu îndeplinește condițiile prevăzute în titlul C din această comunicare pentru a beneficia de o „reducere importantă” a cuantumului amenzii sale. În sfârșit, în temeiul titlului D din comunicare, Comisia a acordat o „reducere semnificativă”, și anume 40 % din cuantumul amenzii aplicate, ADM și Roquette, precum și o reducere de 20 % a amenzii aplicate Akzo, Avebe și Jungbunzlauer.

IV — Procedura în fața Tribunalului de Primă Instanță și hotărârea atacată

35. Cinci dintre întreprinderile cărora le-a fost aplicată o amendă, printre care și ADM, au introdus, în 2001, o acțiune împotriva deciziei în litigiu. Cererea ADM a fost depusă la grefa Tribunalului la 21 decembrie 2001.

36. ADM solicita Tribunalului anularea articolului 1 din decizia în litigiu în măsura în care o privește sau, cel puțin, în măsura în care se consideră că ADM a participat la o încălcare după 4 octombrie 1994. Aceasta solicita de asemenea anularea articolului 3 din decizia în litigiu în măsura în care o privește și, în subsidiar, solicita Tribunalului anularea sau reducerea substanțială a cuantumului amenzii care îi fusese aplicată. În sfârșit, aceasta solicita obligarea Comisiei la plata cheltuielilor de judecată.

37. Prin hotărârea atacată, Tribunalul a respins acțiunea și a obligat ADM la plata cheltuielilor de judecată. Reiese din confirmarea de primire că hotărârea a fost notificată ADM la 2 octombrie 2006.

V — Procedura în fața Curții

38. În recursul depus la grefa Curții la 11 decembrie 2006 [14], ADM a solicitat Curții:

— anularea hotărârii în măsura în care Tribunalul a respins acțiunea formulată de ADM împotriva deciziei;

— anularea articolului 3 din decizie în măsura în care privește ADM;

— în subsidiar la cererea anterioară, modificarea articolului 3 din decizie astfel încât să se reducă mai mult sau să fie anulată amenda aplicată ADM;

— în subsidiar la cererile anterioare, trimiterea cauzei spre rejudecare Tribunalului pentru a statua în conformitate cu aspectele de drept soluționate de Curte;

— în orice caz, obligarea Comisiei să suporte propriile cheltuieli de judecată, precum și cheltuielile de judecată efectuate de ADM în procedura în fața Tribunalului și în cea în fața Curții.

39. Comisia solicită respingerea recursului și obligarea recurentei – ADM – la plata cheltuielilor de judecată.

14 — Recursul a fost trimis la grefa Curții prin fax la 11 decembrie 2006, iar textul original a fost primit de aceasta la 15 decembrie 2006. Având în vedere că, în conformitate cu articolul 56 alineatul (1) din Statutul Curții, termenul de recurs este de două luni de la notificarea deciziei atacate, care, potrivit confirmării de primire, a avut loc la 2 octombrie 2006, recursul a fost introdus în termen la 11 decembrie 2006, ținând seama de termenul de 10 zile pentru considerente de distanță prevăzut la articolul 81 alineatul (2) din Regulamentul de procedură al Curții.

VI — Cu privire la recurs

40. ADM a formulat, împotriva hotărârii atacate, douăsprezece motive. În recursul formulat, acestea privesc, toate, cuantumul amenzii aplicate și se clasifică după conținut în patru categorii: încălcări ale diverselor principii privind calculul amenzii, încălcări în raport cu criteriul efectelor înțelegerii asupra pieței, încălcări cu privire la încetarea înțelegerii și, în sfârșit, în subsidiar, o încălcare în raport cu luarea în considerare a unei circumstanțe atenuante.

41. Pentru motive de coerență tematică (pe care le vom evoca ulterior, pe scurt, la locul potrivit), considerăm utilă, pentru analiza care va urma, gruparea celor douăsprezece motive invocate de recurentă într-un mod oarecum diferit față de cel propus de aceasta, fără a modifica fundamental ordinea de prezentare pentru care aceasta a optat în cadrul recursului.

42. În cele ce urmează, vom prezenta și analiza motivele recursului în șase secțiuni tematice:

a) nerespectarea unui criteriu pretins obligatoriu de calcul al amenzilor, și anume criteriul „necesității” în cazul creșterii nivelului amenzii și nemotivarea în această privință (primul și al doilea motiv);

b) neluarea în considerare a cifrei de afaceri de la nivelul SEE ca element de calcul al amenzilor (al treilea motiv);

c) încălcarea principiului egalității de tratament în privința calculului amenzii (al patrulea motiv);

d) eroare de drept în privința stabilirii efectelor înțelegerii asupra pieței (al cincilea, al șaselea și al șaptelea motiv);

e) eroare de drept în stabilirea momentului la care a încetat înțelegerea (al optulea, al nouălea, al zecelea și al unsprezecelea motiv);

f) eroare de drept în analiza circumstanței atenuante întemeiate pe încetarea încălcării – nerespectarea principiului potrivit căruia normele autoimpuse trebuie respectate (al doisprezecelea motiv, invocat în subsidiar).

43. Având în vedere că toate motivele invocate aici privesc în cele din urmă stabilirea

cuantumului amenzii aplicate ADM, dorim să facem, cu titlu introductiv, câteva observații generale cu privire la întinderea controlului care revine Curții în cadrul unui recurs.

44. Din articolul 225 alineatul (1) CE și din articolul 58 alineatul (1) din Statutul Curții rezultă că recursul înaintat Curții se limitează la chestiuni de drept. Prin urmare, reexaminarea faptelor este în principiu exclusă [15].

45. Trebuie arătat, cu privire la amenzile aplicate în temeiul articolului 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17, că, în conformitate cu articolul 229 CE, Tribunalului îi este conferită o competență de fond. În cadrul unui recurs, Curtea nu poate substitui, pentru motive de echitate, aprecierea Tribunalului cu propria apreciere, atunci când acesta se pronunță, în exercitarea competenței sale de fond, asupra cuantumului amenzilor aplicate unor întreprinderi ca urmare a încălcării de către acestea a dreptului comunitar [16]. Prin urmare, obiectul controlului efectuat de Curte nu poate privi decât motive de drept.

15 — Curtea nu poate reexamina chestiuni de fapt decât într-o măsură restrânsă, în special atunci când este vorba despre o denaturare a mijloacelor de probă, aspect asupra căruia vom reveni ulterior (a se vedea punctul 202 din prezentele concluzii).

16 — Cu privire la jurisprudența constantă a Curții, a se vedea Hotărârea din 17 iulie 1997, Ferriere Nord/Comisia (C-219/95 P, Rec., p. I-4411, punctul 31), Hotărârea din 17 decembrie 1998, Baustahlgewebe/Comisia (C-185/95 P, Rec., p. I-8417, punctele 128 și 129), Hotărârea Dansk Rørindustri și alții/Comisia (citată la nota de subsol 4, punctul 128) și Hotărârea din 10 mai 2007, SGL Carbon/Comisia (C-328/05 P, Rep., p. I-3921, punctul 98).

46. În cadrul recursului, controlul Curții are ca obiect, pe de o parte, să examineze în ce măsură Tribunalul a luat în considerare în mod corect din punct de vedere juridic toți factorii esențiali pentru aprecierea gravității unui anumit comportament în lumina articolelor 81 CE și 82 CE, precum și a articolului 15 din Regulamentul nr. 17 și, pe de altă parte, să verifice dacă Tribunalul a răspuns suficient de temeinic tuturor motivelor invocate de recurentă, care urmăresc anularea sau reducerea amenzii [17].

A — *Nerespectarea unui criteriu pretins obligatoriu de calcul al amenzilor, și anume criteriul „necesității” în cazul majorării nivelului amenzii și nemotivarea în această privință (primul și al doilea motiv)*

47. În continuare, rezumăm primele două motive invocate de recurentă, și anume obiecția nemotivării cu privire la necesitatea de a majora nivelul amenzii în raport cu practica anterioară, precum și obiecția neluării în considerare a criteriilor obligatorii pe care Curtea le-ar fi dezvoltat în Hotărârea Musique Diffusion française și alții/Comisia [18] (denumită de recurentă Hotărârea „Pioneer”).

17 — Hotărârea Groupe Danone/Comisia (citată la nota de subsol 4, punctul 69 și jurisprudența citată).

18 — Hotărârea din 7 iunie 1983 (100/80-103/80, Rec., p. 1825).

1. Observații introductive

48. În ceea ce privește calculul amenzilor, trebuie amintit de la început că, având în vedere data care trebuie luată în considerare în speță [19], cadrul acestui calcul este stabilit în principal de articolul 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17. Potrivit acestei dispoziții, Comisia poate aplica amenzi întreprinderilor care încalcă, cu intenție sau din neglijență, articolul 81 alineatul (1) CE. În plus, din articolul 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17 rezultă că, pentru a stabili cuantumul amenzii, Comisia trebuie să țină seama nu numai de gravitatea încălcării, ci și de durata acesteia.

49. Potrivit jurisprudenței Curții, sancțiunile prevăzute la articolul 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17 au un dublu obiectiv, și anume reprimarea comportamentelor ilicite [20] și prevenirea repetării acestora [21]. Astfel, competența Comisiei de a aplica amenzi întreprinderilor care, cu intenție sau din neglijență, încalcă articolul 81 alineatul (1) CE sau articolul 82 CE constituie unul dintre mijloacele puse la dispoziția acesteia pentru a-i permite să își îndeplinească misiunea de supraveghere pe care i-o conferă articolul 85 CE, misiune care cuprinde nu numai sarcina de investigare și de sancționare a încălcărilor individuale, ci și obligația de a duce o politică generală care urmărește aplicarea, în materia concurenței, a principiilor stabilite de Tratatul CE și orientarea în acest sens a comportamentului întreprinderilor [22].

50. Articolul 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17 nu conține decât puține cerințe concrete; astfel cum am arătat deja, acesta se limitează în esență la criteriile privind „gravitatea încălcării” și „durata”

19 — Începând cu 1 mai 2004, deciziile Comisiei nu mai sunt reglementate de Regulamentul nr. 17, ci de Regulamentul nr. 1/2003; a se vedea mai sus titlul II, „Cadrul juridic”.

20 — Acestea au ca obiect „sancționarea” fără a fi „pedepse”. A se vedea în această privință Concluziile avocatului general Gand prezentate la 10 iunie 1970 în cauza ACF Chemiefarma/Comisia (Hotărârea din 15 iulie 1970, 41/69, Rec., p. 661, 706, 726) cu privire la articolul 15 alineatul (4) din Regulamentul nr. 17, potrivit căruia deciziile prin care sunt aplicate amenzi „nu au caracter penal”. În ceea ce privește calificarea deciziilor prin care sunt aplicate amenzi, care reprezintă sancțiuni administrative, dar care trebuie totuși să fie conforme unor principii fundamentale, atât de drept penal, cât și de procedură penală, în măsura în care prezintă, atât prin obiectul, cât și prin efectele lor, un caracter apropiat de cel penal – cum este cazul, printre altele, al amenzilor pentru încălcarea normelor de concurență –, a se vedea Schwarze, „Rechtsstaatliche Grenzen der gesetzlichen und richterlichen Qualifikation von Verwaltungssanktionen im europäischen Gemeinschaftsrecht”, *EuZW*, 2003, p. 261 și urm. A se vedea de asemenea expresia „un domeniu cel puțin apropiat dreptului penal” („dem Strafrecht zumindest verwandter Bereich”) în Concluziile avocatului general Kokott prezentate la 3 iulie 2007 în cauza ETI și alții (Hotărârea din 11 decembrie 2007, C-280/06, Rep., p. I-10893), punctul 72.

21 — Hotărârea ACF Chemiefarma/Comisia (citată la nota de subsol 20, punctele 172-176, în special punctul 173) și Hotărârea din 7 iunie 2007, Britannia Alloys & Chemicals/Comisia (C-76/06 P, Rep., p. I-4405, punctul 22).

22 — A se vedea în această privință Hotărârea Musique Diffusion française și alții/Comisia, citată la nota de subsol 18, punctul 105, cu privire la articolul 85 alineatul (1) și la articolul 86 din Tratatul CE, în numerotarea de la acel moment, și Hotărârea Dansk Rørindustri și alții/Comisia (citată la nota de subsol 4, punctul 170).

acesteia. Acestor două criterii li se adaugă un plafon al amenzii egal cu 10 % din cifra de afaceri realizată în cursul exercițiului financiar precedent. Revine Comisiei atribuția de a aprecia cuantumul adecvat al amenzii în fiecare caz individual; în acest scop, Comisiei i-a fost recunoscută în mod explicit o „largă putere de apreciere", sau chiar o „putere de apreciere deosebit de largă" [23], putere care este totuși supusă anumitor norme, care nu sunt numai prevăzute în Regulamentul nr. 17, ci rezultă de asemenea, parțial, din principiile generale care au fost stabilite de jurisprudență [24] și a căror respectare este asigurată de Curte.

51. Potrivit unei jurisprudențe constante, Comisia dispune de o competență de apreciere în ceea ce privește alegerea elementelor care trebuie luate în considerare în vederea stabilirii cuantumului amenzilor, cum ar fi, în special, împrejurările specifice cauzei, contextul acesteia și caracterul descurajator al amenzilor, aceasta fără să se fi stabilit o listă obligatorie sau exhaustivă a criteriilor care trebuie luate în considerare în mod obligatoriu [25].

52. Astfel cum am arătat deja, stabilirea amenzilor este supusă controlului de fond al Tribunalului, controlul Curții limitându-se la chestiunile de drept [26].

53. Prin decizia pronunțată în cauzele în care s-a pronunțat Hotărârea Musique Diffusion française și alții/Comisia [27], Comisia a inițiat, la începutul anilor 1970, o politică de sancțiuni financiare severe în cazul încălcărilor grave ale normelor de concurență [28]. Cu privire la această majorare a nivelului amenzilor, Curtea s-a pronunțat în hotărârea respectivă astfel: „Faptul că în trecut Comisia a aplicat amenzi de un anumit nivel pentru anumite tipuri de încălcări nu o poate priva de posibilitatea de a ridica acest nivel în limitele indicate în Regulamentul nr. 17, dacă acest lucru este necesar pentru a asigura punerea în aplicare a politicii comunitare privind concurența. Dimpotrivă, aplicarea eficientă a normelor comunitare de concurență impune posibilitatea adaptării de către Comisie în orice moment a nivelului amenzilor la nevoile acestei politici" [29].

54. Comisia a adoptat primele linii directoare pentru calculul amenzilor în 1998 – Liniile directoare din 1998 – apoi și Orientările din 2006. Adoptarea Liniilor directoare din 1998 a

23 — Între altele, a se vedea Hotărârea din 29 iunie 2006, Showa Denko/Comisia (C-289/04 P, Rec., p. I-5859, punctul 36), și Hotărârea Dansk Rørindustri și alții/Comisia (citată la nota de subsol 4, punctul 172).

24 — A se vedea printre altele Hotărârea din 16 noiembrie 2000, Sarrió/Comisia (C-291/98 P, Rec., p. I-9991, punctul 87), Concluziile avocatului general Mischo prezentate la 18 mai 2000 în cauza Mo och Domsjö/Comisia (Hotărârea din 16 noiembrie 2000, C-283/98 P, Rec., p. I-9855), punctul 59, și Concluziile avocatului general Bot prezentate la 1 martie 2007 în cauza Britannia Alloys & Chemicals/Comisia (citată la nota de subsol 21), punctul 127 și urm.

25 — A se vedea, între altele, Hotărârea Ferriere Nord/Comisia (citată la nota de subsol 16, punctul 33) și Hotărârea Groupe Danone/Comisia (citată la nota de subsol 4, punctul 37).

26 — A se vedea punctele 44-46 din prezentele concluzii.

27 — Citată la nota de subsol 18.

28 — Dannecker/Biermann, „Kommentierung Verordnung 1/2003", punctul 93, în Immenga/Mestmäcker, *Wettbewerbsrecht*, volumul 1, partea a doua CE, ediția a patra; a se vedea de asemenea, în Hotărârea Musique Diffusion française și alții/Comisia (citată la nota de subsol 18), expunerea reclamantelor și a Comisiei la punctele 101-103.

29 — Hotărârea Musique Diffusion française și alții/Comisia (citată la nota de subsol 18, punctul 109).

marcat punctul de pornire al unei noi majorări a nivelului amenzilor [30].

55. Deși aceste linii directoare nu au fost calificate de jurisprudență drept norme juridice pe care administrația trebuie să le respecte în orice ipoteză, acestea au fost totuși considerate reguli de conduită care conțin indicații cu privire la practica administrativă care trebuie urmată și de la care administrația nu se poate abate într-un anumit caz fără a indica motive compatibile cu principiul egalității de tratament. Curtea a arătat că, prin adoptarea acestor reguli de conduită și prin anunțarea, pe calea publicării, că începând din ziua respectivă acestea se vor aplica cazurilor pe care le vizează, Comisia a limitat exercitarea puterii sale de apreciere. Dacă este cazul, orice îndepărtare de la Liniile directoare ar putea fi considerată o încălcare a principiilor generale de drept, precum principiul egalității de tratament sau cel al protecției încrederii legitime. Nu poate fi astfel exclusă posibilitatea ca, în anumite condiții și în funcție de conținutul acestora, astfel de reguli de conduită cu un domeniu de aplicare general să poată produce efecte juridice [31].

56. În jurisprudența sa, Curtea s-a pronunțat în mod deosebit de favorabil în privința Liniilor directoare din 1998, declarând că, întrucât Liniile directoare determină metodologia pe care Comisia și-a impus-o în scopul stabilirii cuantumului amenzilor, acestea garantează securitatea juridică a întreprinderilor [32]. Cu toate că nu constituie temeiul legal pentru stabilirea cuantumului amenzilor, nu este mai puțin adevărat că Liniile directoare clarifică aplicarea articolului 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17 [33]. Curtea a apreciat că acestea sunt compatibile nu numai cu articolul 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17, ci și cu principiul neretroactivității, cu cel al egalității de tratament și cu cel al proporționalității [34].

2. Obligația de a motiva necesitatea majorării nivelului amenzilor

a) Argumentele părților

57. Vom examina împreună primele două motive, întrucât acestea se suprapun în mare măsură.

30 — Pentru mai multe detalii, a se vedea Schwarze (citat la nota de subsol 20, p. 263).

31 — A se vedea, în principal, Hotărârea Dansk Rørindustri și alții/Comisia (citată la nota de subsol 4, punctul 209 și urm.).

32 — Hotărârea din 21 septembrie 2006, JCB Service/Comisia (C-167/04 P, Rec., p. I-8935, punctul 206), și Hotărârea Groupe Danone/Comisia (citată la nota de subsol 4, punctul 23).

33 — Hotărârile citate la nota de subsol 4 Groupe Danone/Comisia (punctul 28) și Dansk Rørindustri și alții/Comisia (punctele 211, 213 și 214).

34 — Hotărârea Dansk Rørindustri și alții/Comisia (citată la nota de subsol 4, punctul 156 și urm., punctul 234 și urm.). A se vedea de asemenea în această privință Debroux, M., „L'«\imprévisibilité transparente»: La politique de sanction de la Commission européenne en matière de cartels", *Concurrences*, 2006, p. 2 și urm., p. 5; Völcker, „Developments in EC competition law in 2005 – an overview", în *CMLRev. 2006*, p. 1409 și urm., p. 1416 și urm. Cu privire la compatibilitate, a se vedea de asemenea un aviz favorabil în Concluziile avocatului general Tizzano prezentate la 8 iulie 2004 în cauza Dansk Rørindustri și alții/Comisia (citată la nota de subsol 4), punctul 66 și urm.

58. Referindu-se la punctele 38-50 din hotărârea atacată, recurenta susține că Tribunalul ar fi săvârșit o eroare de drept prin faptul că a respins, fără a-și motiva poziția, argumentul ADM potrivit căruia majorarea amenzilor în conformitate cu Liniile directoare nu era necesară în speță pentru a garanta punerea în aplicare a politicii comunitare privind concurența, întrucât, având în vedere o majorare atât de gravă și retroactivă, Tribunalul trebuia să motiveze această decizie într-un mod foarte convingător. Nu ar exista o încălcare a principiului neretroactivității normelor penale decât dacă majorarea nivelului amenzilor ar fi fost previzibilă. În schimb, Comisia ar fi majorat amenda fără a aplica criteriul necesității unei astfel de majorări, întemeindu-se exclusiv pe articolul 15 din Regulamentul nr. 17. La aceasta s-ar adăuga faptul că nici chiar Liniile directoare din 1998 nu utilizează criteriul necesității majorării amenzilor pentru punerea în aplicare a politicii comunitare privind concurența.

59. La argumentul privind nemotivarea, recurenta adaugă argumentul suplimentar potrivit căruia, nemotivându-și poziția, Tribunalul nu ar fi respectat, în plus, criteriile dezvoltate de Curte în Hotărârea Musique Diffusion française și alții/Comisia [35]. Tribunalul ar fi făcut o aplicare incorectă a acestora în speță. Potrivit recurentei, Comisia nu a invocat o cerință a politicii comunitare privind concurența care ar justifica o majorare a amenzilor, în general sau în speță, iar Tribunalul nu ar fi demonstrat o astfel de cerință.

35 — Citată la nota de subsol 18.

60. În sfârșit, recurenta completează cele două obiecții invocate prin referirea la Orientările din 2006, care ar constitui rezultatul experienței Comisiei privind Liniile directoare în acest domeniu de acțiune și care, potrivit acesteia din urmă, ar reprezenta în definitiv procedura cea mai potrivită. Potrivit recurentei, Orientările actuale din 2006 ar revela, printre altele, o lipsă a justificării cuantumului amenzilor care a fost stabilit prin intermediul Liniilor directoare din 1998. Aceasta consideră că, într-un caz precum cel în speță, Orientările din 2006 nu ar prevedea decât o amendă egală cu 25 % din cuantumul impus în speță. Deși Comisia a invocat o cerință a politicii comunitare privind concurența pentru a majora amenzile, această majorare nu ar putea fi considerată ca fiind justificată în lumina Orientărilor din 2006 – și a amenzilor mai puțin ridicate pe care acestea le-ar prevedea.

61. Comisia consideră că aceste două motive sunt în orice caz neîntemeiate. Cel de al doilea motiv ar fi oricum inadmisibil ca urmare a formulării prea vagi și prea generale; în orice caz, argumentele pe care le conține ar fi în esență identice cu cele pe care se întemeiază primul motiv. Tribunalul ar fi răspuns, în hotărârea atacată, la argumentele recurentei referitoare la aplicarea Liniilor directoare din 1998 în prezenta cauză. Acesta ar fi considerat că Liniile directoare sunt în principiu aplicabile în prezenta cauză și ar fi examinat, așadar, dacă acestea au fost aplicate fără a săvârși o eroare de drept. Ar fi ilogic și inutil să se verifice încă o dată dacă o majorare a nivelului amenzii rezultată din această aplicare este conformă cu criteriul necesității.

b) Apreciere juridică

62. Nu suntem de acord cu reticențele Comisiei față de admisibilitatea celui de al doilea motiv, întrucât este evident că recurenta reproșează Tribunalului că nu a respectat jurisprudența relevantă, și anume că nu ar fi aplicat un criteriu de examinare rezultat din Hotărârea Musique Diffusion française și alții/Comisia [36].

63. Trebuie amintit, cu privire la motivul încălcării obligației de motivare, că obligația consacrată la articolul 253 CE are drept obiectiv, pe de o parte, să dea posibilitatea persoanelor interesate să ia cunoștință de temeiurile măsurii luate pentru a-și apăra drepturile și, pe de altă parte, să permită instanței comunitare să își exercite controlul [37]. Întinderea concretă a obligației de motivare trebuie apreciată în funcție de împrejurările fiecărui caz concret [38].

64. În sfârșit, nu trebuie omis faptul că întinderea obligației de motivare este o chestiune de drept supusă controlului Curții în cadrul unui recurs, din moment ce controlul legalității unei decizii exercitat în acest cadru trebuie să ia în mod necesar în considerare faptele pe care s-a întemeiat Tribunalul pentru a ajunge la concluzia potrivit căreia motivarea este sau nu este suficientă [39].

65. Cu ajutorul acestor indicații este necesar să se verifice ce trebuie să se înțeleagă prin motivare suficient de clară și de precisă în contextul prezentei cauze, pentru a putea stabili în continuare dacă motivarea hotărârii atacate este corespunzătoare în acest sens.

66. Obiecția privind o încălcare a obligației de motivare privește în speță criteriul „necesității" în cazul majorării nivelului amenzilor. Recurenta consideră că obligația de a motiva o astfel de necesitate ar rezulta din Hotărârea Musique Diffusion française și alții/Comisia [40], citată de aceasta.

67. Analiza Hotărârii Musique Diffusion française și alții/Comisia arată că, la acel moment, Comisia a indicat motivele pentru care a considerat necesar să majoreze nivelul amenzilor. Un astfel de nivel ar fi justificat de natura încălcării. Un nivel ridicat al amenzilor ar fi necesar în mod deosebit pentru încălcările cele mai grave ale dreptului, în special atunci când, precum în cazul respectiv, participanții la înțelegere intenționau să mențină prețurile pentru consumatori la un nivel mai ridicat. Numeroase întreprinderi

36 — *Ibidem*.

37 — A se vedea, potrivit unei jurisprudențe constante, Hotărârea din 18 septembrie 2003, Volkswagen/Comisia (C-338/00 P, Rec., p. I-9189, punctul 124, precum și jurisprudența citată).

38 — Hotărârea din 6 martie 2003, Interporc/Comisia (C-41/00 P, Rec., p. I-2125, punctul 55, precum și jurisprudența citată).

39 — A se vedea Hotărârea Dansk Rørindustri și alții/Comisia (citată la nota de subsol 4, punctul 453, precum și jurisprudența citată).

40 — Citată la nota de subsol 18.

perseverau în comportamente despre care erau conștiente că încalcă dreptul comunitar, deoarece profitul pe care îl obțineau în urma acestui comportament ilegal depășea cuantumul amenzilor aplicate până atunci. Numai amenzi mai ridicate decât cele care fuseseră aplicate în trecut puteau descuraja acest tip de comportamente.

68. În continuarea aprecierii sale juridice, Curtea a dedus din misiunea de supraveghere care revine Comisiei [41] și în special din misiunea care rezultă din cea anterioară, de a orienta comportamentul întreprinderilor în sensul normelor comunitare privind concurența [42], că, „pentru a aprecia gravitatea unei încălcări în vederea stabilirii cuantumului amenzii, Comisia trebuie să ia în considerare nu numai împrejurările specifice cauzei, ci și contextul în care se situează încălcarea și să asigure caracterul disuasiv al acțiunii sale, în special pentru tipurile de încălcări care sunt în mod deosebit dăunătoare pentru realizarea obiectivelor Comunității” [43]. Comisia a calificat în mod corect comportamentele în litigiu drept încălcări foarte grave. Aceasta avea de asemenea posibilitatea să țină seama de faptul că, deși ilegalitatea practicilor de acest tip fusese stabilită de mult timp, acestea erau totuși destul de frecvente ca urmare a profitului pe care contravenienții îl puteau obține și, prin urmare, Comisia putea considera în mod legitim că majorarea nivelului amenzilor era necesară în vederea măririi efectului descurajator al acestora [44]. Nivelul de până atunci al amenzilor nu obligă Comisia să mențină acest nivel pe viitor, ci, dimpotrivă, pentru a asigura o aplicare eficientă a normelor comunitare privind concurența, aceasta trebuie să poată adapta în orice moment nivelul amenzilor la nevoile acestei politici, în limitele stabilite de Regulamentul nr. 17 [45].

69. Prin urmare, Curtea a examinat în această hotărâre, la momentul respectiv, problema care se ridică și în speță privind „necesitatea creșterii nivelului amenzilor” în cadrul criteriului referitor la „gravitatea încălcării” care rezultă din articolul 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17. La examinarea acestui criteriu, Curtea a ținut seama nu numai de „împrejurările specifice ale cauzei”, ci și de „contextul în care se situează încălcarea” și de necesitatea de a asigura caracterul disuasiv al acțiunii sale. Cu această ocazie, Curtea a acceptat motive generale de politică concurențială ca explicație a majorării nivelului amenzilor și a considerat chiar că posibilitatea de a revizui acest nivel în sensul creșterii este necesară pentru eficacitatea practică a normelor comunitare privind concurența.

70. Din moment ce, în acest context, Curtea nu a impus Comisiei să furnizeze o analiză mai aprofundată a necesității sau a motivării din respectiva cauză, aceasta a lăsat practic aspectul necesității la aprecierea Comisiei [46], care trebuie să exercite această apreciere în cadrul criteriului privind „gravitatea încălcării” care rezultă de la articolul 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17.

41 — A se vedea punctul 49 din prezentele concluzii.

42 — Hotărârea Musique Diffusion française și alții/Comisia (citată la nota de subsol 18, punctul 105).

43 — *Ibidem* (punctul 106).

44 — *Ibidem* (punctele 107 și 108).

45 — *Ibidem* (punctul 109); a se vedea în acest sens și punctul 53 din prezentele concluzii.

46 — Cu privire la puterea largă de apreciere a Comisiei, a se vedea punctul 50 din prezentele concluzii.

71. Această hotărâre a fost pronunțată în 1983 cu privire la o decizie a Comisiei anterioară acestei date, mai precis, într-o perioadă în care nu existau încă nici Liniile directoare din 1998, nici altceva comparabil. Cu toate acestea, Curtea a continuat să aplice această jurisprudență după intrarea în vigoare a acestor linii directoare și a adaptat-o la situația modificată.

72. În Hotărârea Dansk Rørindustri și alții/Comisia, care este esențială în ceea ce privește Liniile directoare din 1998 [47], Curtea a amintit jurisprudența sa potrivit căreia nivelul amenzilor astfel cum era aplicat până atunci nu este obligatoriu pentru Comisie pe viitor [48]. Întreprinderile nu ar putea dobândi o încredere legitimă întemeindu-se pe practica urmată până atunci în materie de amenzi și nici pe metodologia de calcul al amenzilor [49].

73. La punctul 229 din hotărâre, Curtea a subliniat că întreprinderile „trebuie să ia în considerare posibilitatea ca, în orice moment, Comisia să decidă majorarea nivelului cuantumului amenzilor în raport cu cel aplicat în trecut".

74. În continuare, Curtea a transpus fără echivoc, la punctul 230 din aceeași hotărâre, jurisprudența citată anterior la situațiile în care au fost aplicate Liniile directoare din 1998: „Acest lucru este valabil nu numai atunci când Comisia recurge la o majorare a nivelului cuantumului amenzilor, aplicând amenzi în cadrul unor decizii individuale, ci și atunci când această majorare se efectuează prin aplicarea, în diverse cauze, a unor norme de conduită cu o aplicabilitate generală, precum Liniile directoare" [50].

75. Potrivit unei jurisprudențe constante, în cadrul aplicării criteriului privind „gravitatea încălcării" trebuie să se țină seama de un mare număr de elemente, și în special de „caracterul descurajator al amenzilor" [51]. Acest lucru este valabil atât în cazul amenzilor aplicate în decizii individuale fără a se ține seama de regulile de conduită cu aplicabilitate generală, cât și în cazul amenzilor impuse în conformi-

47 — A se vedea în special Debroux (citat la nota de subsol 34, p. 4). În pofida numeroaselor critici, Comisia a susținut cu succes Liniile directoare din 1998 și aplicarea acestora, fapt care ar fi fost evidențiat în special de Hotărârea Dansk Rørindustri și alții/Comisia (citată la nota de subsol 4) (Völcker, „Rough Justice? An analysis of the European Commission's new fining guidelines", *CMLRev. 2007*, p. 1285 și urm., p. 1285 și 1286).

48 — A se vedea punctele 53 și 68 din prezentele concluzii.

49 — Hotărârea Dansk Rørindustri și alții/Comisia (citată la nota de subsol 4, punctele 227 și 228). A se vedea de asemenea Hotărârea Archer Daniels Midland și Archer Daniels Midland Ingredients/Comisia (citată la nota de subsol 2, punctele 21-23). A se vedea de asemenea analiza detaliată din Concluziile avocatului general Tizzano prezentate la 8 iulie 2004 în cauza Dansk Rørindustri și alții/Comisia (citată la nota de subsol 4), punctele 159-165, precum și la 7 iunie 2005 în cauza Archer Daniels Midland și Archer Daniels Midland Ingredients/Comisia (citată la nota de subsol 2, punctele 66, 71 și 72).

50 — A se vedea de asemenea Hotărârea Archer Daniels Midland/Comisia (citată la nota de subsol 2, punctul 24).

51 — „Gravitatea încălcărilor trebuie stabilită în funcție de numeroase elemente, precum împrejurările specifice cauzei, contextul acesteia și caracterul descurajator al amenzilor, aceasta fără să se fi stabilit o listă obligatorie sau exhaustivă a criteriilor care trebuie luate în considerare în mod obligatoriu". A se vedea printre altele Hotărârea din 15 octombrie 2002, Limburgse Vinyl Maatschappij și alții/Comisia (C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P-C-252/99 P și C-254/99 P, Rec., p. I-8375, punctul 465), și Hotărârea Dansk Rørindustri și alții/Comisia (citată la nota de subsol 4, punctul 241). A se vedea de asemenea trimiterile la jurisprudență de la nota de subsol 25.

tate cu regulile de conduită cu aplicabilitate generală, precum Liniile directoare din 1998.

76. Având în vedere ansamblul considerațiilor precedente, se poate concluziona, în acest stadiu intermediar al examinării primelor două motive, că din Hotărârea Musique Diffusion française și alții/Comisia [52], invocată de recurentă, nu rezultă că, pentru a majora nivelul amenzilor, Comisia ar fi obligată să furnizeze o expunere de motive detaliată sau chiar raportată la situația din speță în ceea ce privește criteriul necesității, obligație pe care Tribunalul ar fi trebuit eventual să o ia în considerare. Analiza jurisprudenței ulterioare, în special cea rezultată din Hotărârea Dansk Rørindustri și alții/Comisia [53], care este esențială pentru Liniile directoare din 1998, conduce la aceeași concluzie.

77. În lumina acestor premise trebuie să se examineze în continuare dacă obiecția privind nemotivarea hotărârii atacate este sau nu este întemeiată.

78. În ceea ce privește hotărârea atacată [54], problematica majorării nivelului amenzilor se întemeia, în procedura în fața Tribunalului, pe întrebarea fundamentală privind aplicabilitatea Liniilor directoare și, mai concret, pe obiecția referitoare la încălcarea principiului securității juridice și a principiului neretroactivității pedepselor.

79. La punctele 38-50 din hotărârea atacată, citate de recurentă, Tribunalul a luat mai întâi în considerare aspectul neretroactivității, în special în ceea ce privește Liniile directoare din 1998 ca instrument al politicii privind concurența și efectele juridice ale acestora, și a arătat în această privință că principala inovație a Liniilor directoare trebuie căutată în metoda de tarifare a amenzilor [55]. În continuare, la punctele 44-46, Tribunalul a reiterat integral jurisprudența prezentată detaliat mai sus [56], potrivit căreia faptul că în trecut Comisia a aplicat amenzi de un anumit nivel pentru anumite tipuri de încălcări nu o poate priva de posibilitatea de a ridica acest nivel la cel prevăzut de Regulamentul nr. 17, dacă acest lucru este necesar pentru a asigura punerea în aplicare a politicii comunitare privind concurența. Comisia poate proceda astfel nu numai în cadrul unor decizii individuale, ci și prin aplicarea în cazuri concrete a unor reguli de conduită cu aplicabilitate generală, precum Liniile directoare. În sfârșit, la punctul 47 din hotărârea atacată, Tribunalul declară că: „Sub rezerva expunerilor de la punctul 99 și următoarele de mai jos, ADM susține în mod greșit că, în esență, creșterea nivelului

52 — Citată la nota de subsol 18.

53 — Citată la nota de subsol 4, punctele 227 și 228.

54 — Punctul 31 și urm.

55 — Punctul 43 din hotărârea atacată, în care Tribunalul face referire la Hotărârea Dansk Rørindustri și alții/Comisia (citată la nota de subsol 4, punctul 225): „În această privință, trebuie să se constate că principala inovație a Liniilor directoare constă în a lua drept punct de pornire în calcul un cuantum de bază, stabilit pornind de la intervale prevăzute în această privință de liniile directoare menționate, aceste intervale reflectând diferitele grade de gravitate a încălcărilor, dar care, ca atare, nu au legătură cu cifra de afaceri relevantă. Această metodă se bazează astfel, în esență, pe o tarifare a amenzilor, chiar dacă relativă și suplă”.

56 — A se vedea punctele 68, 72 și 74 din prezentele concluzii.

amenzilor de către Comisie, în contextul înțelegerii, ar fi vădit disproporționată în raport cu obiectivul de a asigura punerea în aplicare a politicii privind concurența".

80. La punctul 99 și următoarele, evocate de Tribunal, acesta analizează obiecția privind încălcarea principiului proporționalității. Observațiile acestuia se referă la calculul cuantumului amenzii în funcție de gravitatea și de durata încălcării, și în special în funcție de importanța factorului piață. Tribunalul nu abordează în mod explicit necesitatea unei majorări a cuantumului amenzii. Totuși, am arătat mai sus că acesta a examinat aspectul majorării nivelului amenzilor în cadrul criteriului privind „gravitatea încălcării", conform reglementării [57].

81. Din toate acestea rezultă că, în conformitate cu jurisprudența Curții, Tribunalul a examinat în mod corect criteriul „necesității" unei majorări a nivelului amenzilor rezultat din Hotărârea Musique Diffusion française și alții/Comisia [58] în cadrul aplicării criteriului privind „gravitatea încălcării", fără a adăuga la acesta cerința unei motivări suplimentare care ar depăși cadrul Liniilor directoare din 1998. Hotărârea Dansk Rørindustri și alții/Comisia arată că nici principiul neretroactivității dispozițiilor penale nu se opune acestui procedeu.

82. În plus, trebuie observat că, deși recurenta nu menționează acest lucru în mod expres, cele două motive aflate în curs de examinare constituie, în esență, o contestare a legalității metodei de calcul al amenzilor care figurează în Liniile directoare din 1998. Or, Curtea a admis compatibilitatea acestora cu articolul 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17, precum și cu principiul neretroactivității, cu principiul egalității de tratament și cu principiul proporționalității [59].

83. În plus, a impune Comisiei să motiveze din nou, în fiecare decizie individuală, politica generală și abstractă privind calculul amenzilor care stă la baza Liniilor directoare, raportându-se de fiecare dată la particularitățile speței, ar însemna, în realitate, o sustragere de la metodologia de calcul prevăzută în Liniile directoare [60].

84. Dorim totuși să adăugăm pe marginea acestei expuneri că, deși Curtea a declarat că metoda de calcul al amenzilor prevăzută în Liniile directoare din 1998 este compatibilă cu cerințele articolului 15 din Regulamentul nr. 17 [61], această jurisprudență nu a redus la

57 — A se vedea punctul 75 din prezentele concluzii.

58 — Citată la nota de subsol 18.

59 — Hotărârea Dansk Rørindustri și alții/Comisia (citată la nota de subsol 4, punctul 156 și urm., punctul 234 și urm.). A se vedea de asemenea în această privință punctul 56 din prezentele concluzii.

60 — Această concluzie este confirmată încă o dată de „reversul medaliei", și anume că, astfel cum am arătat mai sus, Comisia este obligată să respecte Liniile directoare pe care și le-a impus (a se vedea punctul 55 din prezentele concluzii): aceasta nu trebuie să justifice din nou criteriile de apreciere pe care le aplică atunci când decizia sa este în conformitate cu Liniile directoare, însă este obligată să procedeze astfel atunci când se îndepărtează de acestea (a se vedea de asemenea în această privință Demetriou și Gray, „Developments in EC competition law in 2006 – an overview", în *CMLRev. 2007*, p. 1429 și urm., p. 1452).

61 — A se vedea punctele 56 și 82 din prezentele concluzii.

tăcere criticile îndreptate împotriva acestei metode, în special din cauza lipsei de transparență a acesteia [62], cu toate că, în practică, se constată că aceasta este aplicată într-un mod relativ sistematic [63]. Intrarea în vigoare a Orientărilor din 2006 a soluționat mai multe critici la adresa Liniilor directoare, deoarece Comisia și-a modificat metodologia de calcul, eliminând, printre altele, așa-numita tarifare care rezulta din clasificarea perimată a încălcărilor în încălcări „minore", „grave" și „foarte grave" prevăzută la punctul 1 secțiunea A din Liniile directoare din 1998 [64]. Totuși, larga putere de apreciere de care dispune Comisia pentru calculul amenzilor rămâne neschimbată [65]. Deși articolul 229 CE și articolul 17 din Regulamentul nr. 17 conferă Curții o competență de fond [66], este totuși de dorit ca, în vederea garantării securității juridice, această putere de apreciere administrativă să fie limitată de criterii precise de calcul al amenzilor [67].

85. Pentru a răspunde argumentelor prezentate de recurentă în scopul de a demonstra că trebuie aplicate Orientările din 2006, trebuie adăugat că nu există niciun motiv pentru a aplica, în plus față de Liniile directoare din 1998, Orientările din 2006, care le-au înlocuit, și pentru a aprecia creșterea cuantumului amenzii „în lumina" acestor orientări [68]. Comisia a adoptat decizia în litigiu la 2 octombrie 2001, într-o perioadă în care se aplicau Liniile directoare din 1998. Orientările din 2006 sunt aplicabile pentru procedurile privind înțelegerile numai de la 1 septembrie 2006 și, prin urmare, sunt lipsite de relevanță în ceea ce privește prezentul recurs.

86. Acestea nu pot nici să clarifice puterea de apreciere a Comisiei cu efect retroactiv, ca o anticipare a unei modificări ulterioare a politicii urmate de aceasta.

87. De altfel, în cazul în care Curtea ar ține seama de aceste orientări, aceasta ar însemna nici mai mult, nici mai puțin decât înlocuirea de către instanța de recurs a aprecierii Tribunalului cu propria sa apreciere, pentru motive de echitate [69].

62 — A se vedea, între alții, Dannecker/Biermann, citați la nota de subsol 28, punctul 126, p. 1260. Völcker („Rough justice", citat la nota de subsol 47, p. 1289) consideră că dispune de elemente care îi permit să afirme că modificările aduse de Comisie Orientărilor din 2006 în raport cu Liniile directoare din 1998, cel puțin în ceea ce privește abrogarea „tarifării", se datorează de asemenea faptului că jurisprudența prin care Tribunalul și Curtea au confirmat compatibilitatea acestei metode nu a pus capăt criticilor privind lipsa transparenței și arbitrariul Liniilor directoare din 1998. Soyez, „Die Bußgeldleitlinien der Kommission – mehr Fragen als Antworten", *EuZW 2007*, p. 596-600, concluzionează că scopul declarat al Liniilor directoare din 1998, care era acela de a spori transparența și obiectivitatea deciziilor Comisiei, nu a fost atins, iar mai mulți reprezentanți ai autorităților europene din domeniul concurenței chiar ar fi calificat Liniile directoare din 1998, *a posteriori*, drept pură „loterie" (*ibidem*, p. 596).

63 — Dannecker/Biermann (citați la nota de subsol 28, punctul 126).

64 — Pentru mai multe detalii în această privință, a se vedea punctul 90 din prezentele concluzii.

65 — A se vedea punctul 50 din prezentele concluzii; a se vedea, în plus, punctul 2 din introducerea la Orientările din 2006.

66 — A se vedea punctul 45 din prezentele concluzii.

67 — În acest punct, nu se pune problema de a examina în ce măsură Orientările din 2006 aplică deja această recomandare formulată de Schwarze (citat la nota de subsol 20, în special p. 269) în contextul Liniilor directoare din 1998.

68 — Este evident că, prin acest argument, recurenta nutrește speranța să obțină o reducere a amenzii sale. În schimb, în doctrină se consideră că se poate confirma ceea ce anunțase Comisia, și anume că, în unele cazuri, Orientările din 2006 ar conduce la o creștere suplimentară a nivelului amenzilor; a se vedea Demetriou și Gray (citați la nota de subsol 60, p. 1429); Völcker („Rough justice", citat la nota de subsol 47, p. 1317), printre alți autori, contestă oportunitatea unei majorări suplimentare.

69 — A se vedea punctul 45 din prezentele concluzii.

88. Prin urmare, Tribunalul s-a pronunțat fără a săvârși o eroare de drept, în conformitate cu cerințele stabilite de jurisprudența Curții, și și-a motivat decizia în mod suficient de clar și de precis. Propunem, prin urmare, ca primul și al doilea motiv să fie respinse ca neîntemeiate.

B — *Neluarea în considerare a cifrei de afaceri de la nivelul SEE ca element de calcul al amenzilor (al treilea motiv)*

1. Observații introductive

89. Trebuie să atragem atenția asupra unei jurisprudențe constante conform căreia, în măsura în care metodologia de calcul prevăzută în Liniile directoare constă în a lua drept punct de pornire cuantumuri de bază care nu sunt stabilite pe baza cifrei de afaceri, aceasta este compatibilă cu articolul 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17 [70].

90. În această privință, trebuie să se constate că principala inovație a Liniilor directoare din 1998 în raport cu practica anterioară constă în a lua drept punct de pornire în calcul un cuantum de bază, stabilit pornind de la intervale prevăzute de aceste linii directoare și care reflectă diferitele grade de gravitate a încălcărilor, dar care, ca atare, nu au legătură cu cifra de afaceri a întreprinderii în cauză. Această metodă se bazează astfel, în esență, pe o tarifare a amenzilor, chiar dacă relativă și suplă [71].

91. Liniile directoare din 1998 nu utilizează în mod explicit expresia „cifră de afaceri" decât în legătură cu plafonul de 10 % din cifra de afaceri mondială a întreprinderilor prevăzut la articolul 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17 [72]. Pe de altă parte, există totuși puncte de legătură implicite care privesc în special cifra de afaceri a întreprinderilor [73]. Prin urmare, Liniile directoare nu exclud luarea în considerare a cifrei de afaceri atât ca plafon al amenzilor, cât și în cursul procesului de calcul al amenzilor, întrucât aceasta constituie o „indicație utilă și pertinentă cu privire la puterea economică a întreprinderii (cifra de afaceri globală), precum și la impactul asupra concurenței al comportamentelor acesteia (cifra de afaceri pe piața relevantă)" [74], cu

70 — Hotărârea Dansk Rørindustri și alții/Comisia (citată la nota de subsol 4, punctele 243-312) și Hotărârea Archer Daniels Midland și Archer Daniels Midland Ingredients/Comisia (citată la nota de subsol 2, punctul 34). Articolul 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17 conține expresia „cifra de afaceri", însă nu o clarifică. De altfel, aceasta nu este utilizată decât drept criteriu care permite stabilirea plafonului amenzii, în timp ce niciun element din modul de redactare a acestei dispoziții nu se opune utilizării cifrei de afaceri atât pentru stabilirea plafonului amenzii, cât și în general.

71 — Hotărârea Dansk Rørindustri și alții/Comisia (citată la nota de subsol 4, punctul 225). A se vedea de asemenea M., Debroux, citat la nota de subsol 34, p. 2 și urm., p. 7.

72 — În ceea ce privește acordurile incompatibile cu Tratatul CECO, a se vedea punctul 5 litera (a) din Liniile directoare din 1998.

73 — A se vedea punctul 1 secțiunea A din Liniile directoare din 1998: „De asemenea, este necesar să se țină seama de *capacitatea economică efectivă* a autorilor încălcării de a cauza prejudicii semnificative altor operatori, în special consumatorilor, și să se fixeze amenda la un nivel care să îi asigure un efect suficient de descurajator".

74 — Concluziile avocatului general Tizzano prezentate la 8 iulie 2004 în cauza Dansk Rørindustri și alții/Comisia (citată la nota de subsol 4), punctul 71.

toate că cifra de afaceri nu reprezintă decât un factor printre mulți alții din gama largă de criterii de apreciere de care dispune Comisia [75].

2. Argumentele părților

92. ADM a formulat acest motiv în legătură cu cifra de afaceri pe piața relevantă, pentru care Comisia a reținut în decizia în litigiu *cifra de afaceri „mondială”*, în timp ce, potrivit recurentei, aceasta ar fi trebuit să rețină *cifra de afaceri „din cadrul SEE”*.

93. Referindu-se în special la punctele 75-81 din hotărârea atacată, recurenta reproșează Tribunalului că ar fi încălcat principiile juridice aplicabile calculului amenzilor prin faptul că a admis ca, în decizia în litigiu, Comisia să nu țină deloc seama de *cifra de afaceri relevantă în cadrul SEE* pentru a defini punctul de pornire adecvat pentru calculul amenzii. În decizia atacată, Comisia ar fi săvârșit o eroare de drept prin faptul că nu a utilizat cifra de afaceri realizată la nivelul SEE nici ca punct de pornire în calculul său, nici ca factor care poate influența ulterior cuantumul amenzii. Ca rezultat, cuantumul acesteia ar depăși de mai multe ori cifra de afaceri relevantă realizată în cadrul SEE [76].

94. Deși a rezumat în mod corect, la punctul 78 din hotărârea atacată, principiile care trebuie respectate cu ocazia stabilirii amenzilor, Tribunalul ar fi omis totuși, în mod eronat, să aplice, în continuare, aceste concluzii juridice în cazul dedus judecății sale.

95. Orientările din 2006 ar demonstra în ce mod cifra de afaceri realizată în cadrul SEE trebuie utilizată ca punct de pornire adecvat pentru stabilirea prejudiciului cauzat concurenței pe piața produselor relevante din Comunitate, precum și a importanței relative a participanților la înțelegere în sectorul produselor în cauză. În cazul în care Comisia ar fi utilizat această metodă de calcul, amenda aplicată ADM nu s-ar fi ridicat decât la o fracțiune din amenda în litigiu.

96. Comisia subliniază că Tribunalul este singurul competent să controleze modalitatea

75 — *Ibidem*.

76 — De altfel, recurenta formulase deja o obiecție similară în cauza Archer Daniels Midland și Archer Daniels Midland Ingredients/Comisia (hotărâre citată la nota de subsol 2), însă la acel moment adăugase că, prin faptul că nu a utilizat cifra de afaceri SEE ca unitate de măsură, Comisia ar fi încălcat principiul proporționalității (a se vedea Concluziile prezentate de avocatul general Tizzano în cauza Archer Daniels Midland și Archer Daniels Midland Ingredients/Comisia, hotărâre citată la nota de subsol 2, punctul 128 și urm.).

în care aceasta a apreciat în fiecare caz particular gravitatea comportamentelor ilicite [77]. Tribunalul, răspunzând argumentelor ADM, nu ar fi săvârșit nicio eroare de drept și ar fi ținut seama de toți factorii relevanți. Prin urmare, motivul ar trebui respins.

3. Hotărârea atacată și apreciere juridică

97. La punctele 75-81 din hotărârea atacată, invocate de recurentă, Tribunalul examinează și respinge motivul întemeiat pe o încălcare a principiului proporționalității care rezultă din faptul că cuantumul amenzii este mai ridicat decât cifra de afaceri realizată de recurentă în cadrul SEE prin vânzarea produsului în cauză pe toată perioada încălcării. La punctele 76 și 77, Tribunalul amintește jurisprudența constantă referitoare la aprecierea gravității încălcărilor și arată că, pentru a stabili cuantumul amenzii, Comisia are posibilitatea de a lua în considerare atât cifra de afaceri globală a întreprinderii, cât și cota de piață deținută de aceasta pe piața în cauză, dar că nu poate atribui niciuneia dintre aceste cifre o importanță disproporționată în raport cu celelalte elemente de apreciere, astfel încât stabilirea cuantumului adecvat al unei amenzi nu poate fi rezultatul unui simplu calcul întemeiat pe cifra de afaceri globală.

98. La punctele 78 și 79 din hotărârea atacată, Tribunalul arată că cifra de afaceri nu este singurul criteriu în conformitate cu care Comisia trebuie să aprecieze gravitatea încălcării. Contrar susținerilor recurentei, limitarea controlului caracterului proporțional al amenzii la o analiză a raportului acesteia cu cifra de afaceri referitoare la produsul în cauză ar însemna să i se atribuie acestui element o importanță disproporționată.

99. Astfel, la punctul 80 se menționează: „În orice caz, simpla împrejurare invocată de ADM cu privire la faptul că amenda aplicată ar depăși cuantumul cifrei de afaceri realizate de aceasta în cadrul SEE prin vânzarea acestui produs în perioada în care a fost operațională înțelegerea, sau chiar ar depăși în mod semnificativ acest cuantum, nu este suficientă pentru a demonstra caracterul disproporționat al amenzii. Caracterul proporțional al acestui nivel al amenzii trebuie apreciat mai degrabă în raport cu ansamblul elementelor de care trebuie să țină seama Comisia în aprecierea gravității încălcării, și anume natura însăși a încălcării, impactul real al acesteia pe piața relevantă și întinderea pieței geografice. Temeinicia deciziei în raport cu unele dintre aceste criterii va fi examinată în continuare, urmând argumentele ADM”.

100. Această explicație arată cu claritate că, pentru a soluționa problema temeiniciei acestei obiecții a recurentei, nu este suficientă examinarea punctelor 75-81 din hotărârea atacată.

77 — Hotărârea din 21 septembrie 2006, Technische Unie/Comisia (C-113/04 P, Rec., p. I-8831, punctul 196).

101. Pentru o mai bună înțelegere, trebuie, pe de o parte, să se țină seama de ceea ce a dedus Tribunalul din decizia în litigiu în această privință. Astfel, la punctul 59 din hotărâre, cu privire la aprecierea de către Comisie a gravității încălcării, se menționează:

„59 În vederea aprecierii acestor elemente, Comisia a ales să se bazeze pe cifrele de afaceri realizate de întreprinderile în cauză prin vânzarea gluconatului de sodiu la nivel mondial în cursul ultimului an din perioada încălcării, și anume anul 1995. În acest context, Comisia a considerat că, «[întrucât piața gluconatului de sodiu este] […] globală, aceste cifre oferă cea mai bună indicație posibilă a capacității întreprinderilor participante de a cauza un prejudiciu semnificativ celorlalți operatori pe piața comună și/sau în cadrul SEE […]». Comisia a adăugat că, în opinia sa, această metodă este confirmată de faptul că aceasta era o înțelegere la nivel mondial, al cărei obiectiv era, printre altele, repartizarea piețelor pe plan mondial și, prin urmare, sustragerea unor zone ale pieței SEE de sub influența concurenței. În plus, Comisia a apreciat că cifra de afaceri mondială a unei părți la înțelegere oferă astfel un indiciu cu privire la contribuția acesteia la eficacitatea înțelegerii în ansamblu sau, dimpotrivă, la instabilitatea care ar fi afectat înțelegerea în cazul în care partea menționată nu ar fi participat la aceasta […].”

102. În continuare, la punctele 82-87 din hotărârea atacată, Tribunalul arată că, în conformitate cu Liniile directoare, cifrele de afaceri ale întreprinderilor în cauză – indiferent că este vorba despre cifra de afaceri globală sau despre cifra de afaceri rezultată din vânzarea produsului în cauză – nu reprezintă punctul de pornire pentru calculul amenzilor și nici, *a fortiori*, singurele criterii pertinente care permit să se stabilească gravitatea încălcării. Comisia ar putea totuși să țină seama de aceasta ca un criteriu printre multe altele, în special atunci când adaptează cuantumul amenzii în conformitate cu al treilea, al patrulea, al cincilea și al șaselea paragraf ale punctului 1 secțiunea A din Liniile directoare din 1998, astfel încât cuantumul amenzilor să aibă un efect suficient de descurajator.

103. Contrar susținerilor ADM, Comisia ar fi ținut seama, în acest context, la punctele 378-382 din decizie, de cifrele de afaceri ale părților în cauză rezultate din vânzarea produsului respectiv, întrucât, pentru a aplica un tratament diferențiat întreprinderilor în cauză, aceasta s-ar fi bazat pe cifrele de afaceri realizate de aceste întreprinderi prin vânzarea gluconatului de sodiu la nivel mondial în cursul ultimului an din perioada încălcării, și anume anul 1995.

104. Astfel, la punctul 87 din hotărârea atacată, se menționează: „Or, în speță, este vorba despre o înțelegere care reunește întreprinderi care dețin cvasitotalitatea cotelor de piață ale produsului în cauză la nivel mondial. În plus, înțelegerea privește stabilirea prețurilor și repartizarea pieței prin atribuirea unor cote de vânzări. Într-un

asemenea caz, în cadrul tratamentului diferențiat aplicat întreprinderilor în cauză, Comisia se poate baza în mod valabil pe cifrele de afaceri realizate de membrii acestei înțelegeri prin vânzarea de gluconat de sodiu la nivel mondial. Astfel, întrucât obiectivul acestui tratament diferențiat este acela de a evalua capacitatea economică efectivă a autorilor unei încălcări de a cauza prejudicii concurenței prin comportamentul ilicit și, prin urmare, de a ține seama de ponderea specifică a acestora în cadrul înțelegerii, Comisia nu și-a depășit marja largă de apreciere considerând că respectivele cote de piață mondiale ale membrilor înțelegerii reprezintă o valoare indicativă adecvată".

105. Continuând examinarea, Tribunalul analizează, la punctele 113 și 114, obiecția întemeiată pe faptul că nu a fost luată în considerare de către Comisie cifra de afaceri realizată în cadrul SEE. În ceea ce privește pretinsa încălcare a principiului egalității de tratament în raport cu Decizia fosfați de zinc [78], citată de recurentă cu titlu de comparație, Tribunalul arată între altele, la punctul 113, că „împrejurările înțelegerii care fac obiectul deciziei sunt diferite de acelea care fac obiectul deciziei cunoscute sub numele «Fosfați de zinc». Astfel, înțelegerea privind piața fosfaților de zinc nu se întindea decât pe teritoriul SEE, în timp ce înțelegerea privind gluconatul de sodiu era mondială". La punctul 114, Tribunalul adaugă, printre altele, că „cuantumul de bază stabilit de Comisie pentru încălcarea săvârșită de ADM în cauză este adecvat, având în vedere ansamblul elementelor prezentate de Comisie în decizie și aprecierea efectuată în prezenta hotărâre cu privire la unele dintre aceste elemente".

106. Prin urmare, contrar susținerilor recurentei, Tribunalul nu numai că a rezumat principiile aplicabile, dar a și aplicat consecințele care rezultă din acestea la cazul particular în speță. Cu această ocazie, Tribunalul a răspuns la argumentul privind luarea în considerare a cifrei de afaceri realizate în cadrul SEE [79], pe care a considerat-o însă un criteriu printre altele, fără a săvârși o eroare de drept. În continuare, Tribunalul a explicat și din ce motiv cifrele de afaceri realizate de participanții la înțelegere prin intermediul vânzărilor de gluconat de sodiu la scară mondială reprezentau în cele din urmă punctul de pornire adecvat pentru calculul cuantumului amenzii, indicând în același timp în mod implicit motivul pentru care acest calcul nu s-a bazat pe cifra de afaceri realizată în cadrul SEE. Prin urmare, Tribunalul a analizat acest argument al recurentei corespunzător cerințelor legale.

78 — Decizia 2003/437/CE a Comisiei din 11 decembrie 2001 privind o procedură în temeiul articolului 81 din Tratatul CE și al articolului 53 din Acordul privind SEE – Cazul COMP/E-1/37.027 – Fosfați de zinc (JO 2003, L 153, p. 1). Această decizie face obiectul Hotărârii Britannia Alloys & Chemicals/Comisia (citată la nota de subsol 21).

79 — Trebuie arătat că, în acest argument, recurenta are în vedere două niveluri de neluare în considerare: Comisia nu a ținut seama de cifra de afaceri realizată în SEE „nici drept punct de pornire în calcul", nici ca „factor care poate influența ulterior cuantumul amenzii". Reproșând Comisiei că nu s-a întemeiat în calculul amenzii pe această cifră de afaceri, ADM critică în realitate Liniile directoare din 1998, în care baza de calcul este menționată în termeni complet diferiți; a se vedea punctele 1 și 90 din prezentele concluzii.

107. În sfârșit, nu revine Curții, în cadrul unui recurs [80], sarcina de a controla concluzia Tribunalului potrivit căreia „cuantumul de bază stabilit de Comisie pentru încălcarea săvârșită de ADM în cauză este adecvat, având în vedere ansamblul elementelor prezentate de Comisie în decizie și aprecierea efectuată în prezenta hotărâre cu privire la unele dintre aceste elemente”.

108. La încercarea ADM de a invoca încă o dată Orientările din 2006, care ar corecta Liniile directoare din 1998, trebuie să se răspundă din nou, cu această ocazie, că Orientările din 2006 nu sunt aplicabile în speță [81].

109. Având în vedere ansamblul celor ce precedă, considerăm că acest motiv este inadmisibil în măsura în care urmărește să obțină o nouă examinare generală a amenzii de către Curte și, pe de altă parte, apreciem că este neîntemeiat.

C — Încălcarea principiului egalității de tratament în cadrul calculului amenzii (al patrulea motiv)

1. Argumentele părților

110. Referindu-se la punctele 107-113 din hotărârea atacată, recurenta reproșează Tribunalului că ar fi încălcat principiul egalității de tratament atunci când a constatat că diferențe obiective ar justifica cuantumul diferit al amenzii în raport cu cauza „Fosfați de zinc” [82], cu care este direct comparabilă.

111. Aceasta afirmă, pe de o parte, că hotărârile citate de Tribunal la punctele 108-110 din hotărârea sa nu ar fi pertinente. Potrivit unei jurisprudențe constante, și în special în conformitate cu punctul 209 din Hotărârea Dansk Rørindustri și alții/Comisia, de la momentul adoptării Liniilor directoare, Comisia ar încălca principiul egalității de tratament atunci când se îndepărtează de acestea fără a furniza o motivare.

112. Pe de altă parte, Tribunalul nu ar fi menționat, printre criteriile luate în considerare de Comisie în decizia prin care a aplicat amenda, niciun criteriu pertinent care ar permite să fie diferențiate efectiv cauzele Gluconat de sodiu și Fosfați de zinc. În aceste două cauze, Comisia ar fi utilizat criterii

80 — A se vedea în această privință punctele 44 și 45 din prezentele concluzii.

81 — A se vedea punctele 85 și 86 din prezentele concluzii.

82 — A se vedea nota de subsol 78 din prezentele concluzii.

concordante pentru a calcula cuantumul de bază al amenzii. Contrar declarațiilor Tribunalului, Comisia nu ar fi utilizat cifra de afaceri mondială pentru a ajunge la acest cuantum de bază. În cauza Gluconat de sodiu, Comisia ar fi utilizat abia într-o etapă ulterioară a calculului cifra de afaceri mondială drept criteriu de repartizare a întreprinderilor în trei grupe distincte pentru a putea garanta efectul descurajator al amenzilor. Amenda aplicată ADM în decizia în litigiu ar fi discriminatorie în raport cu cea care a fost aplicată în cauza Fosfați de zinc.

113. În sfârșit, ADM reproșează Tribunalului că, în exercitarea competenței sale de fond, a constatat, la punctul 114 din hotărârea atacată, pe baza criteriilor aplicate de Comisie, că cuantumul amenzii era adecvat [83]. Recurenta consideră că, în mod excepțional, Curtea poate controla această constatare pentru a se asigura că nu conține nicio eroare de drept. S-ar putea concluziona astfel că prezenta cauză este direct comparabilă cu cauza Fosfați de zinc, chiar dacă nu s-ar reține, precum a procedat Tribunalul, decât criteriile aplicate de Comisie în hotărârea sa. Tribunalul nu ar fi menționat niciun criteriu suplimentar divergent care să poată conduce la un rezultat diferit. ADM susține în plus că, în exercitarea competenței sale de fond, Tribunalul nu poate încălca principiul egalității de tratament permițând Comisiei să aplice ADM o amendă discriminatorie, în timp ce altor întreprinderi implicate le rezervă un tratament diferit. În sfârșit, în ipoteza în care Tribunalul ar fi găsit un criteriu suplimentar pertinent care să justifice o amendă mai ridicată în speță, acesta nu l-ar fi prezentat cu precizia care se impunea. În această măsură, expunerea de motive ar fi insuficientă, întrucât face trimitere numai la ansamblul criteriilor enumerate de Comisie în decizie.

114. Comisia răspunde că Tribunalul nu a săvârșit nicio eroare de drept în hotărârea pronunțată și că în primă instanță nici recurenta nu ar fi argumentat concludent măsura în care prezenta cauză ar fi comparabilă în mod concret cu cauza Fosfați de zinc și în ce ar consta cu exactitate inegalitatea de tratament.

2. Apreciere juridică

115. Principiul egalității de tratament este un principiu general al dreptului comunitar, care trebuie, așadar, respectat și în cadrul unei proceduri de aplicare a articolului 81 CE.

116. Potrivit unei jurisprudențe constante, acest principiu al egalității de tratament sau al nediscriminării impune ca situații compara-

83 — Trebuie arătat în această privință că, la punctul 114 din versiunea engleză a hotărârii, care este versiunea autentică, Tribunalul a utilizat termenul „appropriate” („angemessen” în limba germană) [N. T.: „adecvat”]. În versiunea originală engleză a recursului formulat, ADM utilizează termenul „proportionate”, care, pe lângă alte semnificații, poate fi tradus de asemenea prin („angemessen” în limba germană [N. T.: „adecvat”].

bile să nu fie tratate în mod diferit și ca situații diferite să nu fie tratate în același mod, cu excepția cazului în care un astfel de tratament este justificat în mod obiectiv [84].

117. În măsura în care, pentru a demonstra încălcarea de către Comisie a principiului egalității de tratament în speță, recurenta evocă astfel situația unei alte înțelegeri și modul în care Comisia a respins acest argument, trebuie observat, astfel cum a arătat de altfel Tribunalul la punctele 108-112 din hotărârea atacată, că o practică decizională a Comisiei nu poate servi drept cadru juridic pentru amenzile în materia concurenței și că deciziile referitoare la alte cauze nu prezintă decât un caracter indicativ în ceea ce privește existența unei eventuale discriminări, având în vedere că este puțin verosimil ca împrejurările proprii celorlalte situații, precum piețele, produsele, întreprinderile și perioadele avute în vedere, să fie identice [85].

118. În aceste condiții, recurenta este cea care ar fi trebuit să indice Tribunalului în ce mod situația din cauza pe care o invocă ar constitui efectiv o situație comparabilă în sensul jurisprudenței citate anterior.

119. Tribunalul reproduce în hotărârea atacată argumentul recurentei, fără ca aceasta să îl repună în discuție, astfel: „În al doilea rând, comparând amenda aplicată de Comisie în prezenta cauză cu cele aplicate în cauza «Fosfați de zinc», [...] ADM apreciază că a fost încălcat de către Comisie principiul egalității de tratament. Astfel, aceasta arată că, deși aceste două cauze sunt în parte contemporane și că sunt comparabile nu numai în termeni de dimensiune a pieței în cauză, ci și de gravitate și de durată a încălcării, Comisia a ținut seama de dimensiunea redusă a pieței fosfatului de zinc în Europa și a stabilit, în această cauză, amenda globală la 11,95 milioane de euro (sau 75 % din cuantumul global al vânzărilor produsului în cauză), față de amenda globală de 40 de milioane de euro în cauza privind gluconatul de sodiu (reprezentând peste 200 % din vânzările produsului în cauză în cadrul SEE). În plus, ADM observă că, în cauza cunoscută sub numele «Fosfați de zinc», cuantumul de bază fusese stabilit la 3 milioane de euro pentru întreprinderile care dețineau o cotă de piață mai mare de 20 % și la 0,75 milioane de euro pentru întreprinderea care deținea o cotă de piață net inferioară. Or, aceasta amintește că, în cazul gluconatului de sodiu, Comisia a stabilit cuantumul de pornire pentru calculul amenzii la 10 milioane de euro pentru întreprinderile a căror cotă de piață era mai mare de 20 % și la 5 milioane de euro pentru cele care dețineau o cotă de piață net inferioară” [86].

84 — Hotărârea din 10 ianuarie 2006, IATA și ELFAA (C-344/04, Rec., p. I-403, punctul 95și jurisprudența citată).

85 — Hotărârea Britannia Alloys & Chemicals/Comisia (citată la nota de subsol 21, punctul 60 și trimiterea la jurisprudența constantă a Curții).

86 — Punctul 95 din hotărârea atacată.

120. În continuare, Tribunalul a răspuns la acest argument la punctele 113 și 114, contestate de recurentă:

„113 Or, în speță, trebuie să se constate, *prima facie*, că împrejurările înțelegerii care fac obiectul deciziei sunt diferite de cele care fac obiectul deciziei cunoscute sub numele «Fosfați de zinc». Astfel, înțelegerea privind piața fosfaților de zinc nu cuprindea decât teritoriul SEE, în timp ce înțelegerea privind gluconatul de sodiu era mondială. În plus, contrar situației din prezenta cauză, înțelegerea privind piața fosfaților de zinc nu reunea decât întreprinderi de dimensiuni relativ limitate. Astfel, cifrele de afaceri mondiale ale întreprinderilor în cauză în decizia cunoscută sub numele «Fosfați de zinc» se situau, pentru anul 2000, între 7,09 și 278,8 milioane de euro, în timp ce în prezenta cauză cifrele de afaceri mondiale ale întreprinderilor în cauză se situau, pentru anul 2000, între 314 milioane și 14,003 miliarde de euro, din care 13,936 miliarde de euro pentru ADM.

114 În orice caz, chiar presupunând că toate împrejurările relevante pentru determinarea cuantumului adecvat al amenzii în cauza care a făcut obiectul deciziei cunoscute sub numele «Fosfați de zinc» pot fi considerate comparabile cu cele din prezenta cauză, Tribunalul consideră, în temeiul competenței sale de fond, că cuantumul de bază stabilit de Comisie pentru încălcarea săvârșită de ADM în cauză este adecvat, având în vedere ansamblul elementelor prezentate de Comisie în decizie și aprecierea efectuată în prezenta hotărâre cu privire la unele dintre aceste elemente.”

121. În primul dintre aceste două puncte din hotărâre, Tribunalul a răspuns corespunzător cerințelor legale la toate argumentele prezentate de ADM. Pe de altă parte, trebuie să se observe, cu privire la prezenta cauză, că recurenta, astfel cum reiese din reproducerea în hotărârea atacată a argumentației acesteia, nu a indicat cu mai multă precizie în ce mod dimensiunea pieței în cauză, precum și gravitatea și durata încălcării ar fi comparabile în mod concret cu cele din cauza Fosfați de zinc.

122. În ceea ce privește aprecierea efectuată de Tribunal în al doilea dintre cele două puncte din hotărâre, trebuie arătat, în sfârșit, că, din motive de echitate, Curtea nu poate înlocui aprecierea Tribunalului cu propria apreciere atunci când acesta se pronunță, în exercitarea competenței sale de fond, asupra cuantumului amenzilor aplicate [87].

123. În sfârșit, trebuie observat că recurenta a invocat fără succes Hotărârea Dansk Rørindustri și alții/Comisia [88], susținând că Liniile directoare ar fi încălcate de Comisie în cazul în care se îndepărtează de indicațiile

87 — A se vedea punctul 45 din prezentele concluzii.
88 — Citată la nota de subsol 4.

prevăzute în acestea fără a furniza o motivație. Recurenta nu precizează modul în care acest fapt ar prezenta o legătură cu principiul egalității de tratament în raport cu cauza Fosfați de zinc.

124. Având în vedere ansamblul considerațiilor care precedă, propunem Curții să respingă acest motiv ca neîntemeiat.

D — *Eroare de drept în privința stabilirii efectelor înțelegerii asupra pieței (al cincilea, al șaselea și al șaptelea motiv)*

1. Observații introductive

125. În vederea calculului cuantumului de bază, punctul 1 secțiunea A din Liniile directoare din 1998 împarte încălcările în trei categorii de gravitate, cărora le corespund diferite cuantumuri de pornire ale amenzilor: încălcările sunt împărțite în încălcări „minore”, „grave” și „foarte grave”. Această clasificare se întemeiază pe mai multe criterii, printre care „impactul real [al încălcării] asupra pieței, atunci când acesta poate fi măsurat”.

126. În această privință, recurenta susține că Tribunalul ar fi săvârșit erori de drept atunci când a stabilit impactul înțelegerii asupra pieței. Aceasta reproșează Tribunalului că ar fi încălcat principiul în temeiul căruia acesta trebuie să respecte regulile pe care și le-a impus, întrucât nu a răspuns la chestiunea privind impactul înțelegerii în cazul modificării definiției pieței și a răsturnat în mod ilicit sarcina probei.

127. Vom examina aceste trei obiecții împreună, întrucât se suprapun în mare măsură.

128. Aceste obiecții au ca premisă comună faptul că ADM consideră că ar fi fost dată de către Comisie o definiție prea restrânsă a pieței produsului în cauză și că, prin urmare, concluziile la care a ajuns Comisia în ceea ce privește efectele asupra pieței prin utilizarea acestei definiții ar fi eronate. Comisia a definit piața produsului relevant ca fiind piața „gluconatului de sodiu în formele sale solide și lichide și a produsului său de bază, acidul gluconic” [89].

129. Ca răspuns la argumentele invocate de ADM în cursul procedurii administrative, Comisia a admis că ar exista un anumit număr de produse de substituție parțială pentru gluconatul de sodiu, în funcție de

89 — Punctul 226 din hotărârea atacată.

utilizarea acestuia, însă a considerat că nu ar exista nicio dovadă în sensul că aceste produse ar exercita o constrângere efectivă asupra prețului gluconatului de sodiu. Dimpotrivă, Comisia a apreciat că teza susținută de ADM ar fi contrazisă de mai multe elemente. Astfel, aceasta a invocat faptul că nu ar exista produse de substituție completă pentru gluconatul de sodiu și că anumiți utilizatori l-ar prefera potențialelor produse de substituție, datorită caracterului său mai ecologic. În plus, acest punct de vedere ar fi confirmat, pe de o parte, de răspunsurile furnizate de clienți ai membrilor înțelegerii și, pe de altă parte, de chiar existența înțelegerii, care se limita la gluconatul de sodiu și ar fi constituit astfel, în opinia sa, o dovadă că înșiși membrii acesteia considerau piața ca fiind limitată la gluconatul de sodiu [90].

2. Argumentele părților

130. Recurenta consideră că Tribunalul ar fi respins în mod greșit, la punctul 238 din hotărârea atacată, obiecția privind o definiție eronată a pieței relevante.

131. Aceasta consideră, cu referire la punctele 226-239 din hotărârea atacată, că Tribunalul ar fi încălcat principiul potrivit căruia Comisia trebuie să respecte regulile pe care și le-a impus, și anume, în speță, Liniile directoare pentru calculul amenzilor. O definiție corectă a pieței produsului relevant ar constitui punctul de pornire indispensabil pentru examinarea efectelor unei înțelegeri asupra pieței în cauză. Dacă piața produsului relevant a fost definită într-un mod prea restrâns, cum a fost cazul în speță, concluziile fondate pe această definiție privind efectele înțelegerii nu pot fi exacte. Definiția incorectă a pieței relevante de către Comisie ar fi condus la o eroare în evaluarea impactului asupra pieței. Întrucât gluconatul de sodiu nu este decât un agent chelator printre numeroși alții, deținând o cotă de numai 20 % din piață, acesta ar fi înlocuit cu ușurință de produse de substituție, astfel încât înțelegerea nu a avut pe piață impactul care i se atribuie.

132. Tribunalul ar fi răspuns la aceste argumente ale ADM, săvârșind o eroare de drept, că îi revenea acesteia sarcina de a demonstra că piața relevantă trebuia definită altfel decât a fost definită de către Comisie. În această privință, ADM precizează că, dimpotrivă, ar reveni Comisiei sarcina de a demonstra efectele înțelegerii asupra pieței relevante, ceea ce ar include, potrivit Liniilor directoare, definiția pieței produsului relevant. Atât timp cât această definiție nu este disponibilă, sarcina probei nu ar putea fi impusă părții adverse, și anume ADM.

133. În al doilea rând, recurenta – care face trimitere la punctele 234 și 236 din hotărârea atacată – reproșează Tribunalului că a săvârșit o eroare de drept prin faptul că nu ar fi răspuns la argumentul prezentat de ADM potrivit căruia probele disponibile ar indica faptul că, dacă s-ar fi utilizat o definiție mai largă a

90 — *Ibidem*.

pieței, înțelegerea nu ar fi avut niciun impact asupra acesteia.

134. În cererea depusă în fața Tribunalului, ADM ar fi demonstrat, printre altele prin intermediul unor tabele, că gluconatul de sodiu nu reprezintă decât 20 % din totalul agenților chelatori, ceea ce ar constitui un argument puternic în favoarea concluziei susținute de aceasta, și anume că înțelegerea a rămas ineficientă în ceea ce privește controlul prețurilor. ADM ar fi demonstrat că prețurile produselor de substituție pentru agenții chelatori ar fi evoluat mereu în paralel cu prețul gluconatului de sodiu, înainte, în timpul și după perioada înțelegerii. Aceasta ar fi demonstrat în mod incontestabil că alți factori decât înțelegerea ar fi fost decisivi pentru variațiile prețului.

135. În al treilea rând, recurenta, care face trimitere la punctele 230, 234, 236 și 237 din hotărârea atacată, reproșează Tribunalului că răstoarnă sarcina probei atunci când impune ADM să demonstreze că prețurile ar fi fost identice chiar și în absența înțelegerii.

136. La punctele 177 și 184 din hotărârea atacată, Tribunalul ar fi răspuns ADM, care pretindea că de fapt Comisia trebuia să arate cum ar fi evoluat prețurile în absența înțelegerii, mai precis că acestea ar fi fost mai ridicate în prezența înțelegerii decât fără aceasta, că această demonstrație ar fi imposibilă, fapt care nu l-a împiedicat, la punctul 237 din hotărâre, să impună ADM sarcina de a demonstra că înțelegerea nu ar fi avut niciun impact. ADM consideră că Tribunalul a răsturnat astfel sarcina probei în mod nelegal. Liniile directoare ar impune Comisiei să demonstreze impactul înțelegerilor, însă acestea nu ar prevedea faptul că ADM trebuie să demonstreze absența unui astfel de impact.

137. Comisia consideră că această obiecție a ADM ar fi neîntemeiată și s-ar baza pe o interpretare incorectă a hotărârii atacate. Astfel cum a subliniat Tribunalul la punctul 229 din hotărârea atacată, problema definiției pieței nu s-ar pune în ceea ce privește constatarea existenței unei încălcări, ci cu privire la evaluarea gravității acesteia. Tribunalul ar fi constatat că ADM nu a demonstrat în primă instanță că ar fi trebuit evaluat altfel de către Comisie impactul efectiv asupra pieței relevante în cazul în care ar fi fost utilizată o definiție diferită a pieței. ADM ar solicita acum Curții să examineze, în cadrul unui recurs, o chestiune de fapt pe care ea însăși a neglijat-o în primă instanță.

3. Hotărârea atacată

138. La punctele 228-237 din hotărârea atacată, Tribunalul analizează pe fond obiecția ridicată de ADM, potrivit căreia Comisia a adoptat o definiție prea restrânsă și, prin urmare, eronată a pieței produsului relevant, deoarece nu a ținut seama de produsele de substituție a gluconatului de sodiu.

139. Acesta observă de la început, în această privință, că ADM nu a ridicat obiecția unei definiții incorecte a pieței produsului relevant pentru a demonstra că s-ar fi încălcat de către Comisie articolul 81 alineatul (1) CE. ADM nu ar contesta că, prin participarea la înțelegerea pe piața gluconatului de sodiu, a săvârșit o încălcare în sensul acestei dispoziții [91].

140. În continuare, Tribunalul precizează că ADM reproșează Comisiei că i-a aplicat o amendă prea ridicată, în special pentru că a apreciat că înțelegerea a avut un impact real asupra pieței relevante și pentru că a ținut seama de acesta pentru a stabili cuantumul amenzii. Totuși, acest argument al ADM nu ar putea fi admis decât dacă aceasta ar demonstra că, în cazul în care Comisia ar fi definit piața produselor în cauză în mod diferit, aceasta ar fi trebuit să constate că încălcarea nu a avut un impact real asupra pieței definite ca fiind cea a gluconatului de sodiu și a produselor sale de substituție [92].

141. Tribunalul arată în această privință că, în conformitate cu punctul 1 secțiunea A primul paragraf din Liniile directoare din 1998, examinarea impactului unei înțelegeri asupra pieței relevante necesită recurgerea la ipoteze, pentru a verifica în special care ar fi fost prețul produsului în cauză în absența înțelegerii [93]. În special, Comisia ar trebui să verifice – precum partea adversă în caz de contestație [94] – care ar fi fost prețul produsului în cauză în absența înțelegerii, exercițiu care implică diferite elemente care nu pot fi ponderate și care trebuie evaluate prin intermediul probabilităților rezonabile, care nu pot fi cuantificate cu precizie [95].

142. Totuși, ADM a omis să respingă analiza efectuată de Comisie în decizie cu privire la piața gluconatului de sodiu, fie chiar și furnizând numai o comparație vagă între nivelul prețurilor care au fost efectiv practicate în perioada înțelegerii pe piața mai largă a agenților chelatori și nivelul prețurilor care, după toate probabilitățile, ar fi prevalat pe aceeași piață mai largă în absența înțelegerii limitate la gluconatul de sodiu [96].

4. Apreciere juridică

143. Dintre cele trei motive prezentate aici, îl vom examina în primul rând pe ultimul dintre acestea, întrucât considerăm că soluția problemei referitoare la „sarcina probei”

91 — Tribunalul a indicat astfel în mod implicit că, într-un astfel de caz, care nu se regăsește în speță, ar trebui luată în considerare problema obligației de a prezenta faptele într-un mod circumstanțiat și cea a sarcinii probei, ceea ce nu este cazul în contextul de față. Cu privire la problema obligației de a prezenta faptele și la cea a sarcinii probei privind existența sau inexistența unei încălcări, a se vedea punctul 166 și urm. din prezentele concluzii.

92 — Punctul 230 din hotărârea atacată.

93 — A se vedea punctele 175-178 din hotărârea atacată, precum și trimiterea la acestea de la punctul 230 din aceeași hotărâre.

94 — A se vedea punctele 232 și 233 din hotărârea atacată.

95 — A se vedea punctul 176 din hotărârea atacată, precum și trimiterea la sinteza punctului 178 făcută la punctul 230 din aceeași hotărâre.

96 — Punctul 236 din hotărârea atacată.

conține parțial răspunsul la celelalte două motive, și anume motivul întemeiat pe încălcarea principiului potrivit căruia regulile autoimpuse trebuie respectate și motivul întemeiat pe lipsa răspunsului la problema impactului înțelegerii în cazul unei definiții modificate a pieței.

144. În opinia noastră, utilizarea termenului „sarcina probei" este în același timp insuficientă și înșelătoare, întrucât înainte de toate este vorba despre obligațiile în materia prezentării detaliate a faptelor, mai exact, despre obligația care revine diferitelor părți de a prezenta, împreună cu probele necesare, faptele care pot susține poziția lor în cauză. Fiecare parte trebuie să prezinte mai întâi faptele care îi sunt favorabile și să le susțină în mod convingător, expunerea unei părți stabilind cadrul replicii celeilalte sau celorlalte părți.

145. Aceasta înseamnă, în mod concret, că o expunere detaliată a Comisiei nu poate fi infirmată decât de o expunere tot atât de detaliată a părții sau a părților adverse. Numai atunci când cele două părți opuse prezintă, ambele, o argumentație pertinentă și operantă și deduc din aceasta concluzii diferite vor fi aplicabile normele referitoare la sarcina probei [97].

97 — Concluziile avocatului general Kokott prezentate la 8 decembrie 2005 în cauza Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied/Comisia (Hotărârea din 21 septembrie 2006, C-105/04 P, Rec., p. I-8725), punctul 73.

146. În speță, Comisia s-a întemeiat pe o definiție a pieței produsului relevant pentru a aprecia gravitatea încălcării în vederea stabilirii cuantumului amenzii.

147. Tribunalul a considerat în mod vădit că această definiție este convingătoare în conformitate cu principiul evocat mai sus privind obligația de a prezenta faptele în mod detaliat, întrucât s-a întemeiat pe aceeași premisă pentru a-și dezvolta propria apreciere. În această conduită nu se poate constata nicio eroare de drept.

148. Tribunalul a subliniat în explicațiile sale că ADM nu se poate limita să afirme sau chiar să demonstreze că definiția inițială a pieței este eronată, ci trebuie de asemenea să arate în ce măsură această eroare a condus la o apreciere complet diferită cu privire la gravitatea încălcării. Prin urmare, Tribunalul pornește implicit de la premisa că, spre deosebire de susținerile ADM, o definiție eronată a pieței relevante nu conduce în mod automat, într-un caz precum cel din speță, la o concluzie de asemenea eronată cu privire la impactul înțelegerii. Dintr-un punct de vedere metodologic, Tribunalul impune astfel părții care intenționează să infirme aprecierea Comisiei, și anume, în speță, ADM, să urmeze și să prezinte *aceleași etape analitice* pe care și Comisia trebuie să le respecte în aprecierea sa.

149. În cele din urmă, Tribunalul a solicitat, așadar, recurentei să prezinte analiza sa cu privire la situație prin intermediul unei expuneri cel puțin la fel de detaliate. Dacă ADM intenționează să conteste cu succes expunerea Comisiei, pe care în mod vădit Tribunalul a considerat-o convingătoare, inclusiv constatările de asemenea în mod vădit convingătoare făcute de aceasta în decizia în litigiu, acest lucru poate fi realizat în mod întemeiat numai pe baza unei expuneri la fel de convingătoare pe cât de detaliată. În împrejurările din speță, ADM nu își poate limita expunerea la eroarea invocată în ceea ce privește definiția pieței, ci trebuie de asemenea să o extindă la toate celelalte aprecieri efectuate de Comisie.

150. La punctele 230 și 237 din hotărârea atacată, Tribunalul arată, prin expresiile „nu a avut impact", „inexistent" și „cel puțin neglijabil", că ADM ar fi demonstrat suficient eroarea din concluziile Comisiei privind impactul înțelegerii în litigiu asupra pieței relevante doar în cazul în care această înțelegere nu ar fi avut efecte pe piața mai largă a agenților chelatori pe care o invocă. Argumentul întemeiat pe o definiție modificată a pieței ar trebui astfel să fie însoțit de o expunere motivată care să stabilească faptul că înțelegerea nu a avut impact asupra pieței relevante și că, în practică, nu a avut succes întrucât nu a fost eficientă.

151. Tribunalul consideră că revenea ADM sarcina de a „demonstra" sau de a „furniza elemente care, împreună, ar constitui o serie de indicii coerente care ar demonstra cu o probabilitate rezonabilă" [98] exactitatea tezei sale, în special prin intermediul unei comparații a prețurilor în prezența înțelegerii cu prețurile în absența acesteia [99], dat fiind că, astfel cum a constatat Tribunalul la punctele 175-178 din hotărârea atacată, acestea din urmă nu ar putea fi stabilite decât cu ajutorul unor ipoteze.

152. Prin această analiză, Tribunalul a demonstrat, așadar, într-un mod în același timp plauzibil și corect din punct de vedere juridic, în cadrul principiilor generale privind obligația de a prezenta faptele și sarcina probei, motivele pentru care ADM nu a reușit să infirme constatările în litigiu ale Comisiei.

153. Însă, chiar în cazul în care Curtea nu ar putea admite această argumentație a Tribunalului, hotărârea acestuia nu trebuie anulată, întrucât dispozitivul hotărârii apare fondat pentru alte motive de drept, astfel încât recursul trebuie respins [100]. În subsidiar, dorim să evocăm reflecțiile care stau la baza acestei concluzii:

154. Cele trei motive care trebuie examinate aici conțin o argumentație vădit contradic-

98 — Punctul 237 din hotărârea atacată.

99 — Punctele 232-236 din hotărârea atacată, care trimit la punctele 196 și 197 din aceeași hotărâre.

100 — A se vedea Hotărârea din 9 iunie 1992, Lestelle/Comisia (C-30/91 P, Rec., p. I-3755, punctul 28).

torie în sine, care nu rezistă nici regulilor logicii, nici celor ale experienței și care, prin urmare, nu este de natură să infirme constatările Comisiei contestate în speță. Mai precis, ADM recunoaște, într-adevăr, că au fost încheiate acorduri coluzive în decursul mai multor ani, dar că acestea au rămas totuși fără efect, întrucât o astfel de înțelegere nu putea avea impact pe o „piață mai largă". Nu există nicio indicație care să confirme temeinicia acestui raționament, întrucât, în general, o întreprindere participă la practici și la acorduri anticoncurențiale pentru a-și spori profitul [101]. Or, ADM pretinde în speță că a investit în decursul anilor timp, energie și bani într-o înțelegere care nu a avut niciun efect profitabil. Această afirmație nu este deloc credibilă în sine, întrucât apare paradoxal ca întreprinderi care cunosc faptul că înțelegerile nu sunt legale să rișteaplicarea unor amenzi pentru a menține o înțelegere neprofitabilă ani la rând [102]. Prin urmare, dacă această argumentație, inclusiv cea referitoare la definiția pieței, este deja total neconcludentă, aceasta nu poate avea drept efect infirmarea constatărilor Comisiei cu privire la impactul înțelegerii pe piața relevantă, inclusiv în ceea ce privește definiția acesteia.

155. Prin urmare, motivul întemeiat pe încălcarea normelor privind sarcina probei trebuie în orice caz respins.

156. Rezultă că Tribunalul nu a săvârșit nicio eroare de drept în ceea ce privește principiul potrivit căruia regulile autoimpuse trebuie respectate, care, în opinia ADM, ar fi fost încălcat de Comisie Într-adevăr, nu revenea Comisiei sarcina de a demonstra impactul înțelegerii asupra pieței „mai largi" definite de ADM. Aceasta nu avea niciun motiv pentru a proceda astfel, întrucât oricum ADM nu reușise să provoace îndoieli cu privire la exactitatea definiției și a analizei prezentate de Comisie.

157. Ultimul dintre cele trei motive examinate împreună, și anume motivul întemeiat pe faptul că Tribunalul nu ar fi răspuns la argumentul invocat de ADM potrivit căruia ansamblul probelor ar demonstra că, dacă s-ar fi aplicat definiția mai largă a pieței propusă de aceasta, înțelegerea nu ar fi avut niciun impact asupra pieței, este de asemenea neîntemeiat.

101 — A se vedea Hotărârea din 7 ianuarie 2004, Aalborg Portland și alții/Comisia (C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P și C-219/00 P, Rec., p. I-123, punctul 53).

102 — Pentru o analiză completă, am dori să adăugăm că, din perspectiva regimului probatoriu, această apreciere de fapt privește o situație diferită de cea despre care este vorba la punctul 159 din Hotărârea din 9 iulie 2003, Archer Daniels Midland și Archer Daniels Midland Ingredients/Comisia (T-224/00, Rec. p. II-2597). În respectiva cauză, Tribunalul a anulat o decizie a Comisiei în măsura în care aceasta declarase că „este de neconceput ca părțile să convină în mod repetat să se întâlnească în diverse părți ale lumii pentru a stabili prețuri [...] pe o perioadă atât de lungă fără să existe efecte asupra pieței lizinei" (punctul 159 din hotărâre). Tribunalul a considerat că această afirmație nu are nicio forță probatorie, întrucât se întemeia pe simple aprecieri, iar nu pe factori economici obiectivi (a se vedea de asemenea Debroux, citat la nota de subsol 34, p. 8). Împărtășim acest punct de vedere al Tribunalului în ceea ce privește o situație în care obligația de a prezenta faptele și sarcina probei revin Comisiei. Totuși, în contextul din prezenta cauză, situația este diferită. S-a ajuns la un punct în care revine recurentei sarcina de a motiva îndoieli rezonabile în ceea ce privește exactitatea constatărilor Comisiei cu privire la impactul înțelegerii asupra pieței în cauză, inclusiv cu privire la definiția acesteia. În acest context, revine recurentei obligația de a indica un eveniment cel puțin plauzibil pentru a risipi aceste „îndoieli rezonabile". Or, considerăm că aceasta nici nu a încercat să facă acest lucru.

158. Astfel cum am arătat mai sus [103], este de la sine înțeles, în conformitate cu normele generale referitoare la obligația de a prezenta faptele și la sarcina probei, și, prin urmare, nu poate fi criticat din punct de vedere juridic faptul că Tribunalul impune ADM să bulverseze, prin intermediul unei expuneri substanțiale, constatările Comisiei pe care le contestă, inclusiv definiția pieței propusă de aceasta, astfel încât acestea să fie infirmate. În continuare, numai Tribunalul ar fi competent să aprecieze valoarea care trebuie atribuită elementelor de probă care i-au fost prezentate [104], ceea ce implică faptul că, făcând abstracție de o denaturare a probelor [105] – motiv care nu a fost invocat în speță –, ceea ce contează este convingerea Tribunalului. Acesta este motivul pentru care nu poate fi contestat faptul că Tribunalul impune ADM să compare evoluția nivelului prețurilor în prezența și în absența înțelegerii [106]. O astfel de comparație face parte integrantă din examinarea impactului înțelegerii asupra pieței relevante. Pentru aceasta, trebuie urmate și prezentate aceleași etape analitice precum cele care trebuie respectate de Comisie în aprecierea sa.

159. Este posibil [107] ca recurenta să fi prezentat unul dintre aceste niveluri de preț [108], însă în mod evident nu le-a prezentat pe ambele. Nimic nu indică, în argumentele recurentei, că aceasta ar fi afirmat că a construit și a prezentat ipotezele necesare [109], susceptibile să demonstreze nivelul prețurilor „care, după toate probabilitățile, ar fi prevalat pe aceeași piață mai largă în absența unei înțelegeri limitate la gluconatul de sodiu”.

160. La punctele 234 și 236 din hotărârea atacată, Tribunalul a motivat suficient această concluzie, astfel încât nu reiese nemotivarea.

161. Având în vedere considerațiile care precedă, motivul examinat aici trebuie respins în totalitate.

E — *Eroare de drept în stabilirea datei la care a încetat înțelegerea (al optulea, al nouălea, al zecelea și al unsprezecelea motiv)*

1. Observații introductive

162. Potrivit articolului 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17, durata încălcării de către fiecare participant la o înțelegere se repercutează asupra calculului amenzii, și anume sub forma unei majorări aplicate în conformitate

103 — A se vedea punctele 145 și urm. din prezentele concluzii.

104 — A se vedea, în cadrul unei jurisprudențe constante, în special Hotărârea din 1 iunie 1994, Comisia/Brazzelli Lualdi și alții (C-136/92 P, Rec., p. I-1981, punctul 66), și Hotărârea din 15 iunie 2000, Dorsch Consult/Consiliul și Comisia (C-237/98 P, Rec., p. I-4549, punctul 50).

105 — Pentru mai multe detalii cu privire la denaturarea probelor, a se vedea punctul 202 din prezentele concluzii.

106 — A se vedea punctul 236 din hotărârea atacată: pe de o parte, nivelul prețurilor practicate pe piața mai largă a agenților chelatori în perioada înțelegerii și, pe de altă parte, nivelul pe care l-ar fi atins, după toate probabilitățile, prețurile pe aceeași piață mai vastă în absența unei înțelegeri cu privire la gluconatul de sodiu.

107 — O asemenea apreciere ține de evaluarea situației de fapt și nu este de competența Curții atunci când aceasta se pronunță cu privire la un recurs; a se vedea punctul 44 din prezentele concluzii.

108 — Trebuie presupus că faptele evocate la punctul 134 din prezentele concluzii vizează descrierea nivelului prețurilor practicate pe piața mai largă a agenților chelatori în perioada înțelegerii.

109 — A se vedea punctul 141 din prezentele concluzii.

cu punctul 1 secțiunea B din Liniile directoare din 1998 [110].

163. În ceea ce privește cele patru motive invocate de recurentă cu privire la problema datei la care a încetat înțelegerea, aceasta pretinde că Tribunalul ar fi săvârșit o eroare de drept confirmând constatarea Comisiei potrivit căreia ADM ar fi participat la înțelegere timp de trei ani și unsprezece luni, și anume din iunie 1991 până în iunie 1995, constatare pe baza căreia Comisia ar fi majorat cuantumul amenzii cu 35 % în temeiul duratei încălcării. La rândul său, ADM pretinde că nu a participat la înțelegere decât timp de trei ani și patru luni, și anume din octombrie/noiembrie 1991 până la 4 octombrie 1994 [111]. Aceasta consideră că amenda ar trebui redusă în consecință.

164. Concret, recurenta a pretins în fața Tribunalului existența unor erori de apreciere săvârșite de Comisie atunci când a constatat că încălcarea ar fi durat până în iunie 1995. Aceasta ar fi pus ea însăși capăt participării sale la înțelegere încă de la reuniunea care a avut loc la Londra la 4 octombrie 1994 și adaugă că reuniunea care a avut loc la Anaheim (California, Statele Unite) între 3 și 5 iunie 1995 nu poate fi considerată o continuare a încălcării [112].

165. Recurenta a invocat patru motive împotriva aprecierilor efectuate de Tribunal în această privință: încălcarea articolului 81 CE prin aplicarea incorectă a normelor privind renunțarea la participarea la o înțelegere, denaturarea elementelor de probă privind data retragerii ADM, încălcarea articolului 81 CE în ceea ce privește reuniunea de la Anaheim și denaturarea probelor privind nota atribuită Roquette.

166. Înainte de examinarea în detaliu a motivelor, am dori să mai facem câteva observații cu privire la repartizarea obligației de a prezenta faptele și la sarcina probei, întrucât ne confruntăm aici cu o problemă care, în anumite privințe, se prezintă oarecum diferit de cea pe care am abordat-o mai sus [113].

167. Deși este adevărat că și motivele care trebuie examinate aici privesc în definitiv cuantumul amenzii, această parte a procesului de stabilire a amenzii se realizează prin

110 — Punctul 1 secțiunea B din Liniile directoare din 1998 prevede: încălcări de scurtă durată (în general, mai mici de un an): nicio creștere a cuantumului; încălcări de durată medie (în general, de la unu la cinci ani): o creștere de până la 50 % din cuantumul stabilit în funcție de gravitate; încălcări de lungă durată (în general, peste cinci ani): o creștere de până la 10 % pe an din cuantumul stabilit în funcție de gravitate.

111 — Deși precizările furnizate de recurentă se îndepărtează de constatările Comisiei în ceea ce privește nu numai data la care a încetat înțelegerea, ci și data la care a început aceasta, expunerea prezentată Curții se limitează la data la care a încetat încălcarea, astfel cum a fost cazul și în primă instanță.

112 — Punctul 240 din hotărârea atacată.

113 — A se vedea punctele 144 și urm. din prezentele concluzii.

aplicarea criteriului duratei înțelegerii. În cadrul aplicării acestui criteriu de calcul al amenzii, Comisia se întemeiază pe constatările pe care le-a putut face cu privire la existența unor încălcări ale normelor privind concurența.

168. În cazul în care se contestă durata înțelegerii sau a participării unor părți la aceasta, cum este cazul în speță, revine Comisiei sarcina de a stabili duratele pe care le-a reținut în decizia în litigiu [114]. Astfel, în cazul unui litigiu cu privire la existența unei încălcări a normelor privind concurența, revine Comisiei obligația de a face dovada încălcărilor pe care le constată și de a stabili elementele de probă care pot demonstra suficient de temeinic existența faptelor ce constituie încălcarea [115].

169. În acest context, nu este neobișnuit ca existența unei practici sau a unui acord anticoncurențial să fie dedusă dintr-un anumit număr de coincidențe și de indicii care, luate împreună și în lipsa unei alte explicații coerente, pot constitui dovada unei încălcări a normelor privind concurența [116].

170. Atunci când participarea unei întreprinderi la asemenea reuniuni a fost stabilită, aceasta are obligația să prezinte indicii de natură să demonstreze că participarea sa la aceste reuniuni era lipsită de orice spirit anticoncurențial, dovedind astfel că le comunicase concurenților săi că participa la aceste reuniuni având o optică diferită de a lor [117]. O întreprindere nu se poate disculpa pretinzând că s-a retras dintr-o înțelegere în mod secret, adică fără a anunța public acest lucru [118].

114 — Articolul 2 prima teză din Regulamentul nr. 1/2003, care nu era încă aplicabil în speță, conține o normă privind sarcina probei obiective (adică privind cazul în care un fapt nu poate fi demonstrat – *non liquet*); a se vedea în această privință Säcker și Jaeks, „Kommentierung zu Art. 81 CE", punctul 815, în Hirsch, Montag și Säcker, *Europäisches Wettbewerbsrecht, Münchener Kommentar zum Europäischen und Deutschen Wettbewerbsrecht* (Kartellrecht), volumul I.

115 — Jurisprudență constantă; a se vedea printre altele Hotărârea Baustahlgewebe/Comisia (citată la nota de subsol 16, punctul 58). A se vedea de asemenea Hackspiel, „§ 24 Beweisrecht", punctul 13, în Rengeling/Middeke/Gellerman, *Handbuch des Rechtsschutzes in der Europäischen Union*: în dreptul concurenței, revine în principiu Comisiei obligația de a demonstra existența unei încălcări și în special de a dovedi că o întreprindere a participat la o înțelegere și cât timp a durat încălcarea.

116 — Hotărârea Aalborg Portland și alții/Comisia (citată la nota de subsol 101, punctul 57). A se vedea de asemenea în această privință punctele 55 și 56 din această hotărâre: „55 Întrucât interdicția de a participa la practici și la acorduri anticoncurențiale, precum și sancțiunile la care se expun contravenienții sunt notorii, este normal ca activitățile și practicile pe care aceste acorduri le implică să se desfășoare în mod clandestin, ca reuniunile să aibă loc în secret, cel mai adesea într-o țară terță, și ca documentația aferentă să fie redusă la minim. 56 Chiar dacă Comisia descoperă înscrisuri care atestă în mod explicit un contact nelegitim între anumiți operatori, cum ar fi minutele unei reuniuni, acestea vor fi în mod normal doar fragmentare și risipite, astfel încât se dovedește adesea necesară reconstituirea unor detalii prin intermediul deducțiilor".

117 — Hotărârea Aalborg Portland și alții/Comisia (citată la nota de subsol 101, punctul 81 și jurisprudența citată) și Hotărârea din 14 iulie 2005, Acerinox/Comisia (C-57/02 P, Rec., p. I-6689, punctul 46 și jurisprudența citată). A se vedea de asemenea Hackspiel (citat la nota de subsol 115), punctul 13.

118 — Hotărârea Aalborg Portland și alții/Comisia (citată la nota de subsol 101, punctele 84 și 85).

171. Problema sarcinii probei fiind astfel soluționată, nu trebuie totuși pierdut din vedere nici celălalt aspect pe care l-am evocat deja mai sus [119], și anume obligația de a prezenta faptele în mod detaliat, întrucât, chiar dacă revine Comisiei obligația de a dovedi constatările pe care le-a făcut în decizia în litigiu, revine totuși în primul rând recurentei, în speță ADM, obligația de a prezenta împrejurările și indiciile care sunt de natură să producă îndoieli cu privire la exactitatea constatărilor pe care se întemeiază hotărârea atacată [120], forța probantă a constatărilor Comisiei furnizând nivelul de referință al preciziei argumentației îndreptate împotriva acesteia.

172. Revine în principiu Tribunalului sarcina de a aprecia faptele și probele care îi sunt prezentate [121], ceea ce include, în mod logic, evaluarea forței probante a argumentației prezentate. În schimb, în cadrul unui recurs, această evaluare nu poate fi contestată decât într-o măsură foarte limitată, în special în ceea ce privește denaturarea probelor [122].

119 — A se vedea punctele 144 și urm. din prezentele concluzii.
120 — Hackspiel (citat la nota de subsol 115), punctul 13.
121 — A se vedea punctul 44 din prezentele concluzii.
122 — Pentru mai multe detalii cu privire la denaturarea probelor, a se vedea punctul 202 din prezentele concluzii.

2. Încălcarea articolului 81 CE printr-o aplicare incorectă a normelor privind renunțarea la participarea la o înțelegere

a) Argumentele părților

173. Recurenta, care face trimitere la punctele 247-253 din hotărârea atacată, reproșează Tribunalului că ar fi încălcat articolul 81 CE prin aceea că ar fi aplicat în mod incorect normele privind renunțarea la participarea la o înțelegere. Deși ar fi utilizat în mod corect criteriul pertinent al „distanțării publice” în ceea ce privește această renunțare, Tribunalul ar fi trebuit totuși să deducă, din faptul că ADM părăsise reuniunea care a avut loc la 4 octombrie 1994 la Londra, că aceasta a pus astfel capăt colaborării sale la înțelegere.

174. Deși ADM a susținut că, în cursul acestei reuniuni, mai întâi a amenințat că se retrage din acord dacă cererile sale nu sunt îndeplinite, că a dat apoi un ultimatum și, în sfârșit, că a părăsit reuniunea înainte de finalul acesteia, Tribunalul nu a concluzionat că ADM a pus capăt participării sale la înțelegere. Acesta ar fi inclus în mod greșit în criteriul distanțării publice o componentă subiectivă prin interpretarea motivelor pe care le-ar fi avut ADM. Acesta a considerat că părăsirea reuniunii era doar strategică și, ca urmare, nu a admis că data de 4 octombrie 1994 constituia data încetării participării ADM.

175. ADM consideră că criteriul distanțării publice ar trebui totuși să fie înțeles exclusiv ca un criteriu obiectiv, întrucât ar rezulta din jurisprudență că noțiunea de acord ilicit sau de practici concertate este un concept obiectiv prin faptul că implică un „consens conștient” [123] și o „manifestare de voință” [124] [125]. Potrivit jurisprudenței, nu ar fi suficient ca, pentru a se apăra, o întreprindere să susțină că s-a retras în secret din înțelegere [126]. Recurenta consideră că fie și o intenție ascunsă de a continua participarea la o înțelegere după o distanțare publică nu poate fi considerată o circumstanță agravantă. Chiar dacă ar fi fost vorba despre o manevră strategică, aceasta ar fi eșuat oricum. În orice caz, articolul 81 CE vizează actele publice, nu gândurile neregulamentare.

176. Recurenta adaugă că, după ce a părăsit reuniunea și a renunțat astfel la acord, acesta ar fi încetat în practică în urma unor conflicte nerezolvate. Nu ar mai fi existat ulterior nicio acțiune legată de acord, astfel cum indică faptul că ADM a încetat să transmită cifrele sale din vânzări, fapt recunoscut chiar de Tribunal la punctul 252 din hotărârea atacată.

177. În sfârșit, motivele invocate la punctele 248 și 249 din hotărârea atacată ar fi, în primul rând, inexacte și, în al doilea rând, irelevante, din moment ce Comisia nu ar fi evocat aceste aspecte nici în decizia sa, nici în memoriul în apărare.

178. Comisia susține hotărârea atacată.

b) Hotărârea atacată și apreciere juridică

179. La punctul 246 din hotărârea atacată, Tribunalul face referire la criteriul „distanțării publice”, declarând că nu se poate concluziona în sensul încetării definitive a participării ADM la înțelegere decât dacă ADM „s-ar fi distanțat public de conținutul reuniunilor”. În continuare, la punctul 247, Tribunalul consideră că faptul că ADM a părăsit reuniunea din 4 octombrie 1994 de la Londra nu poate fi considerat o încetare definitivă a participării sale la înțelegere, deoarece ADM nu s-a distanțat în mod deschis de aceasta, ci, dimpotrivă, încercând să soluționeze conflictul dintre membrii înțelegerii și să ajungă la un compromis cu privire la cantitățile de vânzare, aceasta ar fi dovedit că acceptă în principiu punerea în aplicare a înțelegerii. În concluzie, Tribunalul

123 — În original: „knowing consensus”.

124 — Textul original englez nu este deloc clar în această privință. În original, recurenta se referă la „manifest concurrence of wills” („concurs evident de voințe”), în timp ce, în hotărârea pe care o citează, aceasta subliniază cuvintele „manifestation of the wish” („manifestarea dorinței”).

125 — Recurenta citează două hotărâri în susținerea tezei sale: Hotărârea din 14 iulie 1972, ICI/Comisia (48/69, Rec., p. 619, punctele 64-67 („[…] substituie *în cunoștință de cauză* riscurile concurenței cu o cooperare practică între ele […]”), și Hotărârea din 6 ianuarie 2004, BAI și Comisia/Bayer (C-2/01 P și C-3/01 P, Rec., p. I-263, punctul 102 [„Pentru ca un acord în sensul articolului 85 alineatul (1) din tratat să poată fi considerat încheiat prin intermediul unei acceptări tacite, este necesar ca *manifestarea de voință* a uneia dintre părțile contractante vizând un scop anticoncurențial să constituie o invitație adresată celeilalte părți, indiferent că este expresă sau implicită, la realizarea comună a unui astfel de scop”]) (sublinierile recurentei).

126 — Hotărârea Aalborg Portland și alții/Comisia (citată la nota de subsol 101).

împărtășește opinia Comisiei conform căreia comportamentul în litigiu ar putea fi considerat drept strategie, și nu drept încetare a participării la înțelegere.

180. Având în vedere că, în calitate de instanță de recurs, Curtea nu poate reevalua faptele [127], în cursul examinării prezentului motiv se ridică doar problema dacă, în aprecierea situației de fapt, Tribunalul putea ține seama de motivele pentru care ADM a părăsit reuniunea de la Londra la 4 octombrie 1994.

181. Recurenta nu contestă că reuniunea care a avut loc la Londra la 4 octombrie 1994 face parte dintre „reuniunile vădit anticoncurențiale" [128]. Astfel cum am arătat deja mai sus, revine, așadar, recurentei obligația de a prezenta indicii de natură să demonstreze că participarea sa la aceste reuniuni era lipsită de orice spirit anticoncurențial și că le comunicase concurenților săi că participa la aceste reuniuni având o optică *diferită* de a acestora [129].

182. Contrar susținerilor acesteia, „intențiile" sau chiar „motivele" fac parte dintre aceste indicii și sunt, prin urmare, relevante. Punctul de vedere al destinatarilor face parte de asemenea dintre acestea, întrucât se pune problema de a indica concurenților că aceasta este o optică *diferită*, cu alte cuvinte, o optică ce *nu (mai) este anticoncurențială*.

183. Acest aspect al situației este subliniat în mod deosebit de insistent în Hotărârea Aalborg Portland și alții/Comisia:

„84 În această privință, aprobarea tacită a unei inițiative ilicite, fără a se distanța public de conținutul acesteia sau a o denunța entităților administrative, are drept efect să încurajeze continuarea încălcării și compromite descoperirea acesteia. Această complicitate constituie un mod pasiv de participare la încălcare, fiind, așadar, de natură să angajeze răspunderea întreprinderii în cadrul unui acord unic.

85 În plus, împrejurarea că o întreprindere nu pune în practică rezultatele unei reuniuni având un obiect anticoncurențial nu este de natură să înlăture răspunderea acesteia ca urmare a participării sale la o înțelegere, cu excepția situației în care aceasta s-a distanțat public de conținutul înțelegerii […]."

127 — A se vedea punctul 172 din prezentele concluzii.
128 — A se vedea punctul 170 din prezentele concluzii.
129 — *Ibidem*.

184. Într-un alt loc din aceeași hotărâre, Curtea a declarat, în plus, că este vorba despre *a-și arăta în mod deschis dezaprobarea față de practicile ilicite* sau *de a informa ceilalți participanți despre faptul că optica cu care întreprinderea intenționează să participe la reuniune este diferită de a acestora*, mai exact, că nu este anticoncurențială [130].

185. Rezultă din cele ce precedă că Tribunalul nu a săvârșit nicio eroare de drept, întrucât a ales și a aplicat în mod corect criteriul de apreciere.

186. În ceea ce privește aspectele expunerii de motive care sunt enunțate la punctele 248 și 249 din hotărârea atacată, pe care recurenta le consideră inexacte și lipsite de relevanță, acestea nu mai sunt importante, întrucât aprecierea de la punctele 246 și 247 este suficientă pentru a justifica respingerea motivului.

187. Având în vedere considerațiile care precedă, propunem Curții să respingă acest motiv ca neîntemeiat.

130 — Hotărârea Aalborg Portland și alții/Comisia (citată la nota de subsol 101, punctul 330).

3. Încălcarea articolului 81 CE în ceea ce privește reuniunea de la Anaheim

188. În continuare, ne vom îndepărta puțin de ordinea de prezentare a argumentelor și vom aborda mai întâi reuniunea care a avut loc la Anaheim în iunie 1995, pentru a examina ulterior cele două obiecții întemeiate pe denaturarea probelor.

a) Argumentele părților

189. Recurenta reproșează Tribunalului că, încălcând articolul 81 CE, a considerat drept anticoncurențial comportamentul din cursul reuniunii de la Anaheim din iunie 1995. Obiectul acestei reuniuni nu ar fi fost anticoncurențial, întrucât în cursul acesteia ar fi fost schimbate numai date privind piața care nu aveau un caracter specific întreprinderilor și că, dacă înțelegerea ar fi încetat la reuniunea din 4 octombrie 1994, la Anaheim ar fi putut cel mult să se formeze o nouă înțelegere. Încercarea de a stabili dimensiunea totală a pieței schimbând informații anonime nu ar fi în sine ilicită. Contrar afirmațiilor Tribunalului de la punctul 265 din hotărârea atacată, Comisia nu ar fi încercat să demonstreze că un astfel de schimb ar fi avut drept efect restrângerea concurenței. Tribunalul ar fi săvârșit, așadar, o eroare de drept admițând că înțelegerea ar fi continuat până la reuniunea din iunie 1995.

190. Comisia răspunde că recurenta nu ar fi pus capăt participării sale la înțelegere în cursul reuniunii din octombrie 1994 și că reuniunea de la Anaheim nu era decât o continuare a activităților coluzive. Tribunalul nu ar fi săvârșit nicio eroare de drept.

b) Hotărârea atacată și apreciere juridică

191. La punctele 258-268 din hotărârea atacată, Tribunalul s-a ocupat cu analizarea reuniunii care a avut loc la Anaheim între 3 și 5 iunie 1995. Pentru aceasta, Tribunalul a analizat în cinci etape faptele care i-au fost prezentate. În cursul primelor două etape, care figurează la punctele 258-262 din hotărâre și împotriva cărora este îndreptat prezentul motiv, acesta a analizat mai întâi derularea reuniunii:

„258 În primul rând, trebuie să se observe, astfel cum a arătat Comisia în considerentul (232) al deciziei, că ADM nu contestă faptul că, în cadrul acestei reuniuni, la care au fost prezenți toți membrii înțelegerii, participanții au discutat volumele de vânzări de gluconat de sodiu realizate în 1994. Comisia a arătat în special, fără ca acest element să fie contestat de ADM, că, potrivit afirmațiilor acesteia din urmă, Jungbunzlauer îi solicitase «să comunice cifrele totale ale vânzărilor de gluconat de sodiu realizate de ADM în 1994».

259 Or, trebuie arătat că acest mod de a proceda coincidea, în esență, cu practica constantă în cadrul înțelegerii care viza asigurarea respectării cotelor de vânzări alocate și care, astfel cum reiese din considerentele (92) și (93) ale deciziei, consta în aceea că, înainte de fiecare reuniune, membrii înțelegerii comunicau fiecare cifrele de vânzări către Jungbunzlauer, care le colecta și le distribuia în cadrul reuniunilor.

260 În al doilea rând, ADM confirmă descrierea evenimentelor reținute de Comisie în considerentul (232) al deciziei, potrivit căreia, în cadrul acestei reuniuni, a fost propus un nou sistem de schimb de informații referitoare la volumele de vânzări. Acest sistem trebuia să permită să se stabilească, în mod anonim, mai precis, astfel încât niciunul dintre membri să nu cunoască cifrele celorlalți, dimensiunea totală a pieței gluconatului de sodiu, astfel:

«[Î]ntreprinderea A ar scrie un număr arbitrar, reprezentând o parte din volumul său total; întreprinderea B ar arăta apoi întreprinderii C suma dintre numărul întreprinderii A și cel al întreprinderii B; întreprinderea C ar adăuga volumul său total la această sumă; întreprinderea A ar adăuga în final la această sumă restul volumului său total și ar comunica acest total grupului […].»

[…]

192. În cursul etapei următoare – „în al treilea rând” – Tribunalul examinează adnotarea atribuită Roquette, asupra căreia vom reveni ulterior. În cursul celei de a patra etape, acesta examinează diverse declarații ale membrilor înțelegerii, asupra cărora vom reveni de asemenea mai târziu. În sfârșit, în cursul celei de a cincea etape, acesta declară că împrejurarea că această reuniune a avut loc în cadrul unei reuniuni industriale generale este lipsită de relevanță, întrucât nu exclude faptul că întreprinderile în cauză au profitat de această reuniune generală pentru a se reuni în vederea înțelegerii.

262 […] [F]ără a fi necesar să se aprecieze dacă, luat individual, acest comportament constituie o încălcare a normelor privind concurența, trebuie să se considere că Comisia putea aprecia în mod întemeiat că acesta constituie o nouă tentativă a membrilor înțelegerii de «a restaura ordinea pe piață» și de a menține practicile anticoncurențiale puse în aplicare în cursul anilor precedenți, prin care vizau să își asigure controlul pieței printr-o acțiune comună, deși eventual sub forme și prin metode diferite. Împrejurarea că membrii înțelegerii au încercat să instituie un sistem de schimb «anonim» de informații, astfel cum este descris la punctul 260 de mai sus, putea fi interpretată în mod rezonabil de către Comisie ca fiind o urmare naturală a comportamentului întreprinderilor în cadrul înțelegerii, care, astfel cum rezultă în special din considerentul (93) al deciziei, se caracteriza printr-un «climat de suspiciune reciprocă crescândă», dar care avea totuși ca obiectiv repartizarea pieței. Din această perspectivă, Comisia putea să considere în mod corect că, prin instituirea noului sistem de schimb de informații, membrii înțelegerii demonstrau că «erau încă [decișI] să găsească o soluție care să le permită continuarea practicilor anticoncurențiale» […] și «menținerea controlului pieței printr-o acțiune comună» […].”

193. Explicațiile furnizate de Tribunal la punctele 258-262 din hotărâre, care trebuie analizate aici, privesc în esență o apreciere a faptelor a căror reexaminare este în principiu exclusă în cadrul unui recurs [131]. Tribunalul a pornit de la premisa că reuniunea de la Anaheim nu constituie începutul unei noi înțelegeri, ci o continuare a celei vechi. Prin urmare, acesta nu a admis susținerile recurentei, care pretindea că înțelegerea ar fi încetat deja în cursul reuniunii din 4 octombrie 1994 de la Londra. Aceste două concluzii ale Tribunalului sunt rezultatul unei aprecieri a faptelor și, așadar, Curtea nu poate să înlocuiască aprecierea Tribunalului cu propria sa apreciere.

194. Aprecierea afirmației recurentei potrivit căreia în cursul reuniunii din 1995 nu ar fi avut loc niciun schimb ilegal de informații, întrucât

131 — A se vedea punctele 44 și 172 din prezentele concluzii.

tentativa de a stabili întinderea globală a pieței prin intermediul unui schimb anonim de informații nu viza restrângerea concurenței, reprezintă un caz aflat la limita dintre o apreciere a faptelor și o chestiune de drept.

195. Examinată izolat, problema dacă un astfel de schimb de informații constituie un comportament anticoncurențial ar putea fi considerată în principiu o chestiune de drept. În orice caz, recurenta pare să pornească de la această idee, întrucât invocă diferite surse în susținerea afirmației sale [132].

196. Totuși, în contextul prezentei cauze, această problemă nu s-a pus în mod izolat în fața Tribunalului, întrucât era vorba despre clasificarea și despre calificarea unei reuniuni, printre multe altele, a participanților la o înțelegere, și anume ultima dintre aceste reuniuni, după câte se știe până în acest moment. Deoarece contextul indică în mod incontestabil că înțelegerea a durat mai mulți ani, este necesar să se stabilească și să se aprecieze comportamentul participanților la această reuniune, care era aparent ultima.

197. În această măsură a evaluat Tribunalul faptele care i-au fost prezentate și a constatat că toți participanții la înțelegere erau prezenți la această reuniune și că, după cum procedaseră în cursul altor reuniuni din trecut, au discutat volumele de vânzări din anul anterior. În analiza sa, Tribunalul a ținut seama cu certitudine de faptul că a fost propus și instituit un nou sistem de schimb de informații cu privire la volumele de vânzări. Astfel cum am arătat deja mai sus, Tribunalul a explicat că acest sistem trebuia să permită cunoașterea întinderii globale a pieței gluconatului de sodiu în mod anonim, mai precis, astfel încât niciunul dintre participanți să nu poată avea cunoștință de cifrele celorlalți. Totuși, ceea ce a analizat Tribunalul nu este caracterul anticoncurențial al acestui nou sistem în sine – ceea ce ar constitui o chestiune de drept –, ci problema dacă în mod rezonabil putea considera Comisia că acest comportament adoptat de participanții la înțelegere în cursul reuniunii reprezenta continuarea comportamentului lor de până atunci, însă în noi forme și prin noi metode. Tribunalul a efectuat, așadar, o apreciere de fapt. Astfel, și în acest caz este exclusă o reexaminare a faptelor de către Curte.

132 — Printre altele, recurenta face referire, în această privință, la punctul 42 din Concluziile avocatului general Geelhoed prezentate la 29 iunie 2006 în cauza Asnef-Equifax (Hotărârea din 23 noiembrie 2006, C-238/05, Rec., p. I-11125), în special la fragmentul următor: „Utilizarea datelor cumulate este în principiu legală, cu condiția să nu permită identificarea și cunoașterea strategiei comerciale a unui concurent individual". Înțeles în acest context, acest fragment nu pledează în mod evident în favoarea interpretării propuse de recurentă. La punctele 41 și 42 din aceste concluzii, avocatul general Geelhoed arată că, pentru a distinge un schimb de informații legal de unul ilegal, trebuie să se stabilească dacă, având în vedere nivelul de sinteză (sau de cumul), acest schimb permite să se distingă strategiile concurenților, *ceea ce, în definitiv, depinde de numărul acestora*. Structura (de oligopol sau atomizată) a pieței relevante și frecvența schimburilor de informații ar fi de asemenea importante. Deși este adevărat că explicațiile avocatului general Geelhoed sunt formulate în termeni generali, expunerea sa se situează totuși în contextul unei situații care se prezintă total diferit. În cauza respectivă, era vorba despre un sistem de schimb de informații cu privire la credit între instituții financiare, și anume un registru de informații privind solvabilitatea clienților.

198. De asemenea, susținerea recurentei potrivit căreia Comisia nu ar fi demonstrat că, schimbând informații în mod anonim pentru a stabili volumul global al pieței, participanții la înțelegere ar fi denaturat concurența, nu este de natură să conducă la admiterea motivului.

199. În această privință, Tribunalul a amintit în mod întemeiat, la punctul 265 din hotărârea atacată, că, potrivit unei jurisprudențe constante, este inutil, în vederea aplicării articolului 81 alineatul (1) CE, să fie luate în considerare efectele concrete ale unui acord, din moment ce rezultă că acesta *are ca obiect* restrângerea, împiedicarea sau denaturarea concurenței [133]. Astfel cum indică punctul 262 din hotărârea atacată, citat mai sus, Comisia putea, în opinia Tribunalului, să concluzioneze în mod întemeiat că noul sistem de schimb de informații instituit de participanții la înțelegere *avea ca obiect* perpetuarea măsurilor anticoncurențiale pe care aceștia le adoptaseră pentru a controla piața.

200. Rezultă că prezentul motiv trebuie de asemenea respins.

133 — A se vedea Hotărârea din 13 iulie 1966, Consten și Grundig/Comisia (56/64 și 58/64, Rec., p. 390, 429), și Hotărârea Limburgse Vinyl Maatschappij și alții/Comisia (citată la nota de subsol 51, punctul 491).

4. Denaturarea probelor referitoare la momentul la care a încetat înțelegerea sau la momentul la care ADM s-a îndepărtat de aceasta

201. Mai trebuie examinate două obiecții ale recurentei privind denaturarea probelor.

202. Tribunalul denaturează probele atunci când, fără a recurge la unele noi, apreciază elementele de probă existente în mod vădit eronat [134], ceea ce poate fi cazul, de exemplu, atunci când această apreciere este contrazisă de legile logicii sau când semnificația elementelor de probă este total denaturată [135], mai precis, atunci când instanța atribuie unor elemente de probă un conținut inexact din punct de vedere obiectiv [136].

134 — Hotărârea din 18 ianuarie 2007, PKK și KNK/Consiliul (C-229/05 P, Rep., p. I-439, punctul 37).

135 — Hackspiel, „§ 28, Rechtsmittel und Rechtsbehelfe", punctul 28, în Rengeling/Middeke/Gellermann, *Handbuch des Rechtsschutzes in der Europäischen Union*.

136 — Concluziile avocatului general Kokott prezentate la 27 septembrie 2006 în cauza PKK și KNK/Consiliul (citată la nota de subsol 134, punctul 43).

a) Aprecierea documentelor furnizate de alți participanți la înțelegere

i) Argumentele părților

203. Recurenta, care face trimitere în această privință la punctele 248-250 din hotărârea atacată, reproșează Tribunalului că ar fi denaturat elementele de probă considerând că documentele menționate în cuprinsul acestor puncte, furnizate de alți participanți, și anume Roquette și Jungbunzlauer, nu confirmă că ADM s-ar fi retras deja din înțelegere la 4 octombrie 1994, astfel cum pretinde aceasta. Contrar interpretării Tribunalului, indicațiile furnizate de Roquette și Jungbunzlauer ar susține teza ADM potrivit căreia acordul și, prin urmare, înțelegerea ar fi încetat la 4 octombrie 1994. Astfel, Jungbunzlauer ar fi afirmat: „atunci când Roquette a declarat la Londra, la 4 octombrie 1994, că nu va mai respecta niciunul dintre aceste acorduri, toate aranjamentele au încetat". Avocații Roquette au explicat de asemenea că „Roquette și-a exprimat refuzul de a continua" și că „acest fapt a pus capăt înțelegerii". Roquette și Jungbunzlauer ar fi declarat astfel că înțelegerea a încetat la data indicată de ADM. Nici decizia în litigiu, nici memoriul în apărare al Comisiei nu ar susține interpretarea contrară efectuată de Tribunal în această privință.

204. Comisia contestă aceste declarații. Mijloacele de probă în discuție nu ar demonstra că întreaga înțelegere ar fi încetat la 4 octombrie 1994, ci numai că la acea dată Roquette ar fi părăsit înțelegerea, ceea ce nu ar fi cazul recurentei. Tribunalul ar fi apreciat în mod întemeiat că nu dispune de nicio indicație care să îi permită să concluzioneze că recurenta ar fi pus capăt participării sale la înțelegere la 4 octombrie 1994.

ii) Hotărârea atacată și apreciere juridică

205. Coroborate cu punctul 251, punctele 248-250 din hotărârea atacată, citate de recurentă, constituie a patra etapă, deja evocată [137], din cele cinci etape ale expunerii de motive. Textul integral al acestui fragment al hotărârii este următorul:

„248 În plus, nu reiese din niciun document invocat de ADM că ceilalți membri ai înțelegerii ar fi înțeles comportamentul său în cadrul acestei reuniuni ca o distanțare publică de însuși conținutul înțelegerii.

249 Astfel, în primul rând, scrisoarea adresată Comisiei la 21 mai 1999 de Jungbunzlauer nu cuprinde nicio descriere a comportamentului ADM în

137 — A se vedea punctul 192 din prezentele concluzii.

cadrul reuniunii din 4 octombrie 1994 de la Londra. În aceasta se menționează doar că «[a]tunci când, la 4 octombrie 1994, la Londra, Roquette a declarat că nu va mai respecta niciunul dintre acorduri[le] [referitoare la înțelegere], acestea au încetat».

250 În al doilea rând, în scrisoarea adresată Comisiei la 12 mai 1998 de Fujisawa, această parte nu a furnizat nicio descriere a acestei reuniuni, la care, pe de altă parte, astfel cum reiese din considerentul (224) al deciziei, nici nu a participat. Dimpotrivă, Fujisawa a indicat în această scrisoare că înțelegerea nu a încetat decât în 1995.

251 În al treilea rând, nici descrierea de către Jungbunzlauer a acestei reuniuni în scrisoarea adresată Comisiei la 30 aprilie 1999 nu conține indicații cu privire la faptul că, în cadrul acestei reuniuni, ADM ar fi declarat că dorește să se retragă din înțelegere. Dimpotrivă, Jungbunzlauer a indicat în această scrisoare că ADM solicitase o reamenajare a cantităților de vânzări, însă această cerere nu fusese acceptată."

206. În acest fragment al hotărârii atacate, Tribunalul s-a întemeiat, așadar, pe trei scrisori ale altor participanți la înțelegere pentru a concluziona că aceasta a continuat în perioada cuprinsă între 4 octombrie 1994 și iunie 1995. Contrar susținerilor recurentei, niciun element nu permite să se afirme că aprecierea acestor mijloace de probă ar fi vădit incorectă. Tribunalul nu a atribuit acestora un conținut vădit inexact.

207. Aprecierea Tribunalului ar fi, dimpotrivă, confirmată în mod clar de declarația citată de acesta la punctul 250 din hotărâre – „în această scrisoare, Fujisawa a indicat că înțelegerea nu a încetat decât în 1995" –, coroborată cu constatarea că niciun indiciu nu ar permite să se afirme că ADM s-ar fi retras din înțelegere înainte de această dată.

208. În acest context, a considera mărturiile citate de recurentă („[a]tunci când, la 4 octombrie 1994, la Londra, Roquette a declarat că nu va mai respecta niciunul dintre acorduri, acestea au încetat", „Roquette și-a exprimat refuzul de a continua" și „acest fapt a pus capăt înțelegerii") exclusiv drept probe ale separării Roquette, și nu ca o probă a încetării înțelegerii, este o posibilitate de interpretare perfect legitimă.

209. Rezultă că examinarea acestui motiv nu este de competența Curții, întrucât, pentru motive de echitate, aceasta nu poate înlocui aprecierea Tribunalului cu propria sa apreciere.

210. Întrucât expunerea ADM nu conține niciun argument serios care să poată demonstra că Tribunalul ar fi denaturat probele în discuție în speță, acest motiv trebuie de asemenea respins ca neîntemeiat.

b) Nota atribuită Roquette

i) Argumentele părților

211. Recurenta, care face referire în această privință la punctul 263 din hotărârea atacată, reproșează Tribunalului că a denaturat probele, atribuind Roquette nota citată în cuprinsul acestui punct și apreciind această notă drept probă a caracterului anticoncurențial al reuniunii din iunie 1995. Această – unică – probă, care ar stabili că participanții la această reuniune ar fi discutat subiecte precum „compensare", „producție" și „prețuri", nu ar fi fost redactată de Roquette, ci de parchetul american, ca bază sintetică pentru discuțiile cu martorii din cadrul Roquette, și nu ca o notă de reuniune. Informațiile pe care le conține ar fi de origine necunoscută.

212. Comisia observă că, desigur, Roquette nu este autorul notei în discuție, însă aceasta a transmis-o totuși Comisiei, astfel cum reiese de altfel în mod corect din cuprinsul punctului 233 din decizia în litigiu. O eventuală eroare pe care Tribunalul ar fi putut să o săvârșească în privința autorului acestei note nu poate avea efecte. Nota ar arăta că reuniunea care a avut loc la Anaheim în 1995 a avut un caracter anticoncurențial. Pe de altă parte, explicațiile furnizate de Tribunal la punctul 263 din hotărârea atacată nu ar constitui decât o verigă a lanțului, iar celelalte părți ale acestuia ar arăta în mod clar caracterul anticoncurențial al reuniunii de la Anaheim.

ii) Apreciere juridică

213. Într-adevăr, nu există în mod evident nicio probă în sensul că Roquette ar fi redactat efectiv nota evocată la punctul 263 din hotărârea atacată. Se pare că Roquette doar a transmis-o Comisiei, astfel cum reiese de altfel și din expunerea recurentei reprodusă de Tribunal la punctul 255 din hotărârea atacată [138].

214. În definitiv, această notă și originea sa nu sunt decisive, întrucât a patra etapă a acestei părți a expunerii de motive nu constituie decât o verigă printre altele, iar concluzia finală nu depinde doar de acest element.

138 — În versiunea franceză – care este limba în care a deliberat Tribunalul – se poate citi „[l]es indications contenues dans un document obtenu auprès de Roquette", în versiunea engleză care a fost notificată, „[t]he evidence contained in a document obtained from Roquette" și, în sfârșit, în versiunea germană, „die Angaben eines von Roquette vorgelegten Dokuments" [N. T.: „indicațiile cuprinse într-un document obținut de la Roquette"]..

215. Astfel, după cum am arătat în explicațiile de mai sus, celelalte aprecieri efectuate de Tribunal referitor la caracterul reuniunii de la Anaheim justifică deja calificarea drept „anticoncurențială" dată de Tribunal în hotărârea atacată. Astfel, există deja mai multe indicii suficiente care confirmă durata stabilită de Comisie cu privire la apartenența ADM la înțelegere, a căror valoare recurenta nu a putut să o infirme. Este vorba, pe de o parte, despre aprecierea reuniunii de la Anaheim ca fiind o continuare a comportamentelor anterioare prin alte metode și, pe de altă parte, despre aprecierea documentelor provenind de la alți participanți la înțelegere. De altfel, la punctul 263 din hotărârea atacată, însuși Tribunalul a calificat nota în discuție în speță drept „confirmare" a tezei Comisiei și a aprecierii sale anterioare a reuniunii de la Anaheim din luna iunie 1995.

216. Rezultă din cele ce precedă că al optulea, al nouălea, al zecelea și al unsprezecelea motiv trebuie respinse.

F — *Eroare de drept în analiza circumstanței atenuante întemeiate pe încetarea încălcării – nerespectarea principiului potrivit căruia normele autoimpuse trebuie respectate (al doisprezecelea motiv, invocat în subsidiar)*

217. Trebuie amintit, cu titlu introductiv, că punctul 3 din Liniile directoare din 1998 prevede reducerea cuantumului amenzii în cazul în care există circumstanțe atenuante, și în special în cazul „încet[ării] încălcării de îndată ce intervine Comisia (în special atunci când desfășoară verificări)" (a treia liniuță a acestei dispoziții).

218. În ceea ce privește aprecierea circumstanțelor atenuante, a căror enumerare în Liniile directoare din 1998 nu este exhaustivă [139], Comisia dispune de o largă putere de apreciere [140].

1. Argumentele părților

219. Recurenta susține în esență că, prin faptul că Tribunalul a declarat, la punctele 272-287 din hotărârea atacată, că, de fapt, Comisia putea să nu țină seama de încetarea încălcării ca circumstanță atenuantă, acesta ar fi săvârșit o eroare de drept care încalcă principiul potrivit căruia Comisia trebuie să respecte regulile pe care și le-a impus. Aceasta susține că respectivul cuantum al amenzii trebuie să fie redus în funcție de această circumstanță atenuantă.

139 — Însăși formularea Liniilor directoare demonstrează că această enumerare nu este exhaustivă: „Cuantumul de bază va fi redus în cazul în care există circumstanțe atenuante, precum". A se vedea de asemenea Demetriou și Gray (citați la nota de subsol 60), p. 1453, care declară că Liniile directoare nu conțin nicio indicație obligatorie în ceea ce privește circumstanțele atenuante.

140 — A se vedea în special Danneckert/Biermann (citați la nota de subsol 28), punctul 164.

220. Comisia solicită confirmarea fragmentului în discuție din hotărârea atacată.

2. Hotărârea atacată și apreciere juridică

221. Trebuie observat de la început că, după cum vom vedea, observațiile prezentate de recurentă cu privire la circumstanța atenuantă conțin declarații contradictorii în raport cu declarațiile pe care le-a făcut în legătură cu data încetării înțelegerii.

222. Tribunalul amintește, la punctul 270 din hotărârea atacată, că ADM susține că, la punctul 3 a treia liniuță din Liniile directoare, „încetarea încălcării de îndată ce intervine Comisia (în special atunci când desfășoară verificări)" este recunoscută drept circumstanță atenuantă și că aceasta apreciază că „ar fi trebuit să beneficieze de această circumstanță atenuantă, dat fiind că și-a încetat comportamentul ilicit de îndată ce au intervenit autoritățile americane din domeniul concurenței".

223. În recursul formulat, recurenta nu a contestat modul în care Tribunalul a reprodus observațiile sale, chiar dacă acestea contrazic vădit afirmațiile sale din alt loc al recursului, și anume că aceasta ar fi încetat participarea sa la înțelegere încă din 4 octombrie 1994 [141]. Contradicția rezidă, concret, în faptul că încetarea în urma intervenției autorităților americane a fost datată, fără a fi contestată, la 27 iunie 1995 [142], dată care coincide cu cea a încetării înțelegerii, în „iunie 1995", constatată de Comisie și contestată de recurentă.

224. Independent de aceste declarații contradictorii ale recurentei cu privire la situația de fapt, considerăm că Tribunalul nu a săvârșit nicio eroare de drept atunci când s-a pronunțat cu privire la luarea în considerare a circumstanței atenuante.

225. La punctele 272-287 din hotărârea atacată, Tribunalul a arătat, în susținerea raționamentului său, că norma prevăzută la punctul 3 a treia liniuță din Liniile directoare din 1998 trebuie interpretată în mod restrictiv, astfel încât să nu împiedice efectul util al articolului 81 alineatul (1) CE și, prin urmare, în sensul că Comisia nu își putea impune să considere simpla încetare a încălcării de la primele sale intervenții ca o circumstanță atenuantă [143].

141 — Atunci când afirmă că a pus capăt participării sale la înțelegere începând cu reuniunea din 4 octombrie 1994 (a se vedea punctul 163 și urm. din prezentele concluzii), recurenta nu se referă în niciun caz la intervenția autorităților americane din domeniul concurenței, ci la lipsa consensului între întreprinderile participante la înțelegere.

142 — A se vedea punctul 273 din hotărârea atacată.

143 — A se vedea în special punctul 279 din hotărârea atacată.

226. În hotărârea atacată se precizează:

„280 Prin urmare, această dispoziție trebuie interpretată în sensul că numai împrejurările specifice ale cauzei, în care se concretizează ipoteza încetării încălcării de îndată ce intervine Comisia, ar putea justifica luarea în considerare a acestei din urmă împrejurări ca circumstanță atenuantă […].

281 Trebuie amintit, în prezenta cauză, că încălcarea în discuție se referă la o înțelegere secretă având ca obiect stabilirea unor prețuri și o repartizare a pieței. Acest tip de înțelegere este interzis expres de articolul 81 alineatul (1) literele (a) și (c) CE și constituie o încălcare deosebit de gravă. Prin urmare, părțile trebuiau să fie conștiente de caracterul ilicit al comportamentului lor. Caracterul secret al înțelegerii confirmă faptul că părțile erau conștiente de caracterul ilicit al acțiunilor lor. Prin urmare, Tribunalul apreciază că nu există niciun dubiu cu privire la faptul că această infracțiune a fost săvârșită în mod deliberat de părțile în cauză.

282 Or, Tribunalul a statuat deja în mod expres că încetarea unei încălcări săvârșite în mod deliberat nu poate fi considerată o circumstanță atenuantă atunci când a fost determinată de intervenția Comisiei […].

283 Având în vedere cele ce precedă, Tribunalul consideră că, în speță, faptul că ADM a încetat încălcarea ca urmare a primei intervenții a unei autorități din domeniul concurenței nu poate constitui o circumstanță atenuantă.

284 Această concluzie nu este afectată de faptul că, în speță, ADM a încetat practicile anticoncurențiale în cauză ca urmare a intervenției autorităților americane, și nu a Comisiei […]. Într-adevăr, faptul că ADM a încetat orice încălcare de la primele intervenții ale autorităților americane din domeniul concurenței nu face ca această încetare să fie mai deliberată decât dacă ar fi avut loc de la primele intervenții ale Comisiei.”

227. Considerăm că această motivare este lipsită de erori de drept și că criteriul pe care s-a întemeiat este corect.

228. O analiză pur textuală a dispoziției de la punctul 3 a treia liniuță din Liniile directoare

din 1998 ar putea da impresia că simplul fapt că un contravenient a încetat orice încălcare de îndată ce a intervenit Comisia constituie în general și fără rezerve o circumstanță atenuantă [144].

229. O asemenea analiză pur textuală a dispoziției nu ar corespunde obiectivelor dreptului comunitar al concurenței, care vizează în special garantarea unei concurențe nedenaturate pe piața comună.

230. Tribunalul a precizat în mod întemeiat că o circumstanță atenuantă în sensul obiectivelor dreptului comunitar al concurenței trebuie să implice un „merit decurgând dintr-o inițiativă autonomă din partea contravenientului" [145]. Suntem de acord cu raționamentul acestuia, întrucât reducerea amenzii determinată de o circumstanță atenuantă presupune o recompensă, care nu poate fi acordată de îndată ce contravenientul pune capăt comportamentului său ilegal, printr-un fel de reflex, de la primele intervenții ale autorităților din domeniul concurenței. De altfel, pentru a asigura reacția de dorit a contravenientului care pune capăt comportamentului său ilegal, Liniile directoare din 1998 prevăd deja un stimulent adecvat în sensul că, la punctul 2, clasează printre circumstanțele agravante continuarea unei încălcări după intervenția Comisiei [146].

231. În acest sens, este de altfel logic ca, într-o altă hotărâre, Tribunalul să pornească de la principiul că, în cazul unei înțelegeri secrete, nu se justifică nicio reducere a cuantumului de bază în cazul încetării încălcării după intervenția Comisiei, având în vedere că, în cazul unor denaturări ale concurenței de acest tip, intervenția Comisiei este însoțită obligatoriu de o încetare a înțelegerii [147].

232. Prin urmare, nu poate fi contestată afirmația Tribunalului conform căreia, pentru ca existența unei circumstanțe atenuante să poată fi recunoscută, este necesar ca întreprinderea în cauză să fi avut o inițiativă care să depășească simpla încetare a încălcării ca urmare a intervenției Comisiei [148]. Pe de altă parte, nu vedem niciun motiv de ordin juridic care ar permite contestarea aprecierii efectuate de Tribunal cu privire la situația de fapt din speță în sensul că recurenta nu a avut nicio inițiativă în acest sens și că nu putea beneficia, prin urmare, de circumstanța atenuantă pe care o invocă.

233. În ceea ce privește conținutul său, această concepție a circumstanțelor atenuante, care se bazează pe aprecierea comportamentului, corespunde jurispru-

144 — Punctul 277 din hotărârea atacată.

145 — Punctul 278 din hotărârea atacată.

146 — A se vedea de asemenea punctul 278 din hotărârea atacată.

147 — A se vedea de asemenea Engelsing/Schneider, „Kommentierung zu Art. 23 VO 1/2003", punctul 144, în Hirsch/Montag/Säcker, *Europäisches Wettbewerbsrecht, Münchener Kommentar zum Europäischen und Deutschen Wettbewerbsrecht (Kartellrecht)*, volumul 1. A se vedea în plus, cu privire la circumstanțele atenuante, punctul 29 din Orientările din 2006, potrivit căruia cuantumul de bază al amenzii poate fi redus atunci când Comisia constată existența unor circumstanțe atenuante, printre altele „atunci când întreprinderea implicată face dovada că a încetat încălcarea de la primele intervenții ale Comisiei. Circumstanța atenuantă în cauză nu se aplică acordurilor sau practicilor de natură secretă (în special cartelurilor)".

148 — Punctul 285 din hotărârea atacată.

denței referitoare la circumstanțele atenuante, stabilită cu privire la situațiile anterioare aplicării Liniilor directoare din 1998, jurisprudență potrivit căreia cuantumul amenzii nu este redus decât atunci când întreprinderea în cauză a cooperat în cadrul procedurii administrative [149].

234. Trebuie totuși să se atragă atenția asupra faptului că argumentele prezentate în cauză, care vizează stabilirea, în raport cu articolul 81 alineatul (1) CE, a obligației Comisiei de a respecta regulile pe care și le-a impus prin Liniile directoare din 1998, depășesc motivarea reținută de Curte în Hotărârea Dalmine/Comisia [150]. În această hotărâre – la fel precum, de exemplu, în Hotărârea pronunțată de Tribunal în aceeași cauză [151] – Curtea impune numai existența unei legături de cauzalitate în raport cu prima intervenție a Comisiei.

235. În sfârșit, pentru o analiză completă, trebuie arătat că, chiar dacă în speță se ia în considerare doar o legătură de cauzalitate cu prima intervenție a Comisiei, în favoarea recurentei nu ar putea fi reținută nicio circumstanță atenuantă, întrucât din situația de fapt constatată de Tribunal rezultă că Comisia nu s-a adresat principalilor fabricanți, importatori, exportatori și cumpărători de gluconat de sodiu din Europa pentru a le solicita informații decât începând cu luna februarie 1998 [152], mai exact, într-o perioadă în care, potrivit propriilor sale declarații [153], ADM pusese deja capăt de mai mulți ani participării sale la înțelegere.

236. În aceste condiții, acest motiv invocat în subsidiar trebuie de asemenea respins ca neîntemeiat.

237. Având în vedere că niciunul dintre motivele invocate de recurentă nu poate fi reținut, propunem Curții să respingă recursul în totalitate.

VII — Cu privire la cheltuielile de judecată

238. Potrivit articolului 69 alineatul (2) din Regulamentul de procedură, aplicabil prin analogie procedurii de recurs în temeiul articolului 118 din același regulament, partea care cade în pretenții este obligată, la cerere, la plata cheltuielilor de judecată. Întrucât recurenta a căzut în pretenții, iar Comisia a solicitat acest lucru, se impune obligarea recurentei la plata cheltuielilor de judecată.

149 — A se vedea, de exemplu, Hotărârea din 16 noiembrie 2000, SCA Holding/Comisia (C-297/98 P, Rec., p. I-10101, punctele 36 și 37). Cu privire la practica urmată de Comisie, a se vedea de asemenea Hotărârea din 25 ianuarie 2007, Dalmine/Comisia (C-407/04 P, Rep., p. I-825, punctul 154).

150 — Hotărârea Dalmine/Comisia (citată la nota de subsol 149, punctele 158-160).

151 — Hotărârea din 8 iulie 2004, Dalmine/Comisia (T-50/00, Rec., p. II-2395, punctele 328-330).

152 — Punctul 5 din hotărârea atacată.

153 — A se vedea punctul 164 din prezentele concluzii: recurenta afirmă că ar fi pus deja capăt participării sale la înțelegere începând cu reuniunea care a avut loc la Londra la 4 octombrie 1994.

VIII — Concluzie

239. Având în vedere considerațiile care precedă, propunem Curții:

1. respingerea recursului și

2. obligarea Archer Daniels Midland Company la plata cheltuielilor de judecată.